

PROGRAMELE NATIONALE

ALE

ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA

INSOȚITE DE

MEMORANDUL

ADRESAT IMPERATULUI FRANCISC JOSIF I. LA 1892

ȘI DE

LEGILE NATIONALITĂȚILOR DE LA 1861 ȘI 1868

BUCUREȘTI

EDITURA „LIGEI CULTURALE A ROMÂNILOR”

TIPOGRAFIA MODERNĂ, GREGORIE LUIS

24. — STRADA ACADEMIEI, — 24

1894.

Avram. I. Vasulescu 1891. Noembrie 1922.
849. *Marti.*
63616.

PROGRAMELE NATIONALE

ALE

ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA

INSOȚITE DE

MEMORANDUL

ADRĂSAT IMPERATULUI FRANCISC JOSIF I. LA 1892

ȘI DE

LEGILE NATIONALITĂȚILOR DE LA 1864 ȘI 1868

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201501927

BUCUREȘTI

EDITURA „LIGEI CULTURALE A ROMÂNILOR”

TIPOGRAFIA MODERNĂ, GREGORIE LUIS

24, - STRADA ACADEMIEI, - 24.

1894.

PREFATA

Peste câte va zile va avea loc un mare proces politic la Cluj, în Transilvania.

Intreg comitetul executiv al partidului național român din Ungaria și Transilvania este tras în judecata adversarilor săi unguri pentru că a scris și publicat celebrul Memorand, ce era să fie prezentat M. S. Impăratului Francisc Iosif I de către o deputațiune de popor în frunte cu comitetul național executiv.

Credem a face un bun serviciu cauzei naționale publicând atât programele naționale ale Românilor cât și textul autentic al acestui Memorand, ale cărui ediții au fost confiscate în Ungaria.

Din programe se va vedea continuitatea și statornicia în pretențiunile politice ale Românilor, iar din textul Memorandului se va putea convinge ori și cine despre totala lipsă de temei în acusa ridicată de Unguri în contra comitetului național.

Tot în scopul de a lămuri chestiunea am adăogat legea Naționațărilor din Ungaria precum și legea pentru egala îndreptățire a limbilor pe timpul autonomiei marelui Principat al Transilvaniei. Această din urmă lege fiind abrogată prin chiar faptul uniunii forțate a acestui Principat cu Ungaria, prezentă totuși un interes pentru judecarea actualei situațiuni a Românilor de peste munți.

București în Martie 1894.

Programul Românilor din Transilvania și Ungaria stabilit pe Câmpul Libertății de la Blaj la 1848

1.— Națiunea română rezimată pe principiul libertății, egalității și fraternității, pretinde independența sa națională în respectul politic, ca să figureze în numele său ca națiune română, să-și aibă reprezentanții săi la Dieta țerei în proporțiune cu numărul său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceiași proporțiune, să se servească cu limba sa în toate trebile, ce se ating de dânsa atât în administrațiune cât și în legislațiune. Ea pretinde pe tot anul o adunare națională generală. La acestea s'a adăogat, că de aici înainte în lucrările legale ale celor-l-alte națiuni transilvane și în limbele lor, Românii să se numească Români, iar nu Olah, Walach și Bloch.

2.—Națiunea română pretinde, ca biserica română fără distincțiune de confesiune să fie și să rămână liberă, independentă de la ori care altă biserică, egală în drepturi și foloase cu cele-l-alte biserici ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea mitropoliei române și a sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericesti și mirenești. În același sinod să se aleagă și episcopii români liber prin majoritatea voturilor fără candidație.

3.—Națiunea română ajungând la conștiința drepturilor individuale, cere fără întârziere desființarea de iobăgie fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi, atât în comitate cât și în districte, în scaune și în granița militară. Ea cere tot-d'o-dată și desființarea zecimilor ca a unui mijloc de contribuire împiedecător economiei.

4.—Națiunea română pofteste libertatea industrială și comercială cu ridicarea țăchurilor și a privilegiilor și a tuturor piedicilor și stavilelor cu țărele convecine; de care se ține desființarea vămilor la graniță.

5.—Națiunea română pofteste, ca dajdea ce s'a pus de la un timp încoace asupra vitelor, care din pricina strimtorii hotarelor gremiale se țin și se pasc în țărele vecine cu mari cheltueli și nespasă greutate și însuși cu pericolul vieții, ca o vederată piedică a industriei și a comerțiului activ, să se șteargă cu totul și tractatele, care s'a încheiat între înalta Casă Austriacă, Poarta Otomană și Principatele Române, pentru ca economia vitelor să se păzească cu toată scumpătatea.

6.—Națiunea română cere desființarea zecimei, adică a zeciuelei (Zehent) metalelor create în patria aceasta, care zeciuală e o adevărată piedică pentru lucrarea minelor. La toți proprietarii de fodine să li se dea același drept în privința măsurii hotarului fodinei.

7.—Națiunea română cere libertatea de a vorbi, de a scrie și tipări fără nici o censură, prin urmare pretinde libertatea tiparului pentru ori ce publicare de cărți, de jurnale și de altele, fără sarcina cea grea a cauțiunei, care să nu se ceară nici de la jurnaliști nici de la tipografi.

8.—Națiunea română cere asigurarea libertății personale, nimeni să nu se poată prinde sub vre-un pretext politic. Cu acestea dimpreună cere libertatea adunărilor, ca oamenii să nu cază la nici un prepus dacă se adună numai ca să vorbească și să se înțeleagă în pace.

9.—Națiunea română cere tribunale de jurați (Jury) cu publicitate, în care procesele să se facă verbale.

10.—Națiunea română cere înarmarea poporului său garda națională spre apărarea țării în lăuntru și în afară. Miliția română să-și aibă oficerii săi români.

11.—Națiunea română cere denumirea unei comisii mixte compusă din Români și alte națiuni transilvane pentru cercetarea cauzelor de mezuine ale moșiilor și pădurilor, de ocuparea pământului comun și a sesiunilor coloniale și altele care se țin de categoria aceasta.

12.—Națiunea română cere dotarea clerului român întreg din casa Statului, în tocmai cu clerurile celor-lalte națiuni.

13.—Națiunea română cere înființarea școalelor române pe la toate satele și orașele, a gimnasiilor române, a institutelor militare și tehnice și a seminariilor preoțesti precum și a unei universități române dotate din casa Statului în proporțiunea poporului contribuent cu dreptul deplin de a-și alege directori și profesori, de a-și sistemisa învățăturile după un plan scolastic și cu libertate de a învăța (docere).

14.—Națiunea română pretinde purtarea comună a sarcinelor publice după starea și averea fie-căruia și ștergerea privilegiilor.

15.—Națiunea română pofteste, ca să se facă o constituție nouă pentru Tansilvania prin o adunare constituantă din națiunile țării, care constituțiune să se întemeieze pe principiile dreptății, libertății, egalității și fraternității, să se lucreze codici nouă de legi civile, criminale, comerciale ș. c. l. tot după acele principii.

16.—Națiunea română cere, ca conlocuitoarele națiuni nici de cum să nu ia la desbatere cauza uniunii Transilvaniei cu Ungaria, până când națiunea română nu va fi națiune constituită și organizată cu vot deliberativ și decisiv, reprezentată în Camera legislativă; iar din contra dacă Dieta Transilvaniei ar voi totuși a se slobozi la pertrac-tarea aceleiași uniuni de noi fără noi, atunci națiunea română protes-tează cu solemnitate.

Programul revindicațiunilor tuturor Românilor din Ungaria, Transilvania și Bucovina prezentat împăratului Austriei la Olmütz în 25 Februarie 1849 :

1. Unirea tuturor Românilor din Statele austriace într'o singură și de sine stătătoare națiune, sub sceptrul Austriei, ca întregitoare parte a Imperiului.
2. Administrațiune națională de sine stătătoare în privința politică și bisericească.
- 3 Deschiderea neîntârziată a unui congres general al întregii națiuni în scopul constituirei sale ; în deosebi :
 - a) pentru alegerea unui cap național, care va fi întarit de M. S. de la care va primi și titlul corespunzător ;
 - b) pentru alegerea unui consiliu de administrațiune sub numirea unui „Senat-Român“ ;
 - c) pentru administrarea comunelor și a districtelor ;
 - d) pentru organizarea instrucțiunii și pentru înființarea institutelor de educațiune.
4. Introducerea limbei naționale în toate afacerile referitoare la Români.
5. O adunare generală a întregii națiuni, pe fie-care an, pentru dezbateră intereselor naționale.
6. Representarea națiunii române, după numărul sufletelor, în parlamentul general al Austriei.
7. Națiunea română cere să aibă un reprezentant în guvernul imperial, pentru apărarea intereselor naționale.
8. Majestatea Sa să binevoiască a purta de aci încolo titlul de *Mare Duce al Românilor*.

Programul ¹⁾ partidului național român din Ungaria și Transilvania statorit în conferința electorală din Sibiiu la 11-14 Maiu 1881 :

Partidul național va lucra pe teren legal pentru esoperarea următoarelor drepturi :

- 1.—In cât privește Transilvania, recăștigarea autonomiei sale.
- 2.—Introducerea *ex lege* a usului limbei române în toate ținuturile locuite de Români atât în administrațiune cât și în justiție.
- 3.—In ținuturile locuite de Români aplicarea de funcționari români, iar dintre Neromâni numai pe aceia, cari știu vorbi și scrie românește și cari cunosc moravurile poporului român și delăturarea usului de astăzi de a se aplica ca ampioiați indiviși necunoscuți și necunoscători de popor.
- 4.—Revisiunea legii despre egala îndreptățire a naționalităților în favorul acestora ; leală și reală esecutare a legilor.
- 5.—Eluptarea și susținerea autonomiei bisericilor și școalelor confessionale, ca ale unor cestiuni curat de naționalitate. Provederea din visteria Statului a școalelor române și altor institute de cultură națională în proporțiune cu sacrificiile de sânge și avere, ce le aduce naționalitatea română pentru patrie ; avënd de a se delătura legile și ordinațiunile, care sunt contrare desvoltărei naționale.
- 6.—Crearea unei legi electorale pe basa sufragiului universal saü cel puțin, ca fie-care cetățean, care e supus la dare directă, să fie investit cu drept de alegere.
- 7.—Fiind-că prosperarea Statului e condiționată de la mulțumirea tuturor civilor săi, iar prin protegierea unei naționalități și suprimarea celor-l'alte se provoacă nemulțumire, se turbură liniștea civilor de Stat și se nutreste ură reciprocă : partidul național va lupta contra tuturor tendențelor de maghiarisare manifestate din partea organelor Statului pe cale directă și indirectă, ca în contra unor fapte nepatriotice.

1). Acesta este programul *actual și definitiv* al tuturor Românilor din Ungaria și Transilvania. Din comentariile lui rezultă, că Românii sub noțiunea „Transilvaniei“ înțeleg astăzi hotarele etnice ale întregului element român din Ungaria și Transilvania propriu zisă.

8.—In cestiunile libertăților publice peste tot, precum și ale reformelor necesare în administrațiunea publică și mai ales în situațiunea economică-financiară, respective în privința sarcinilor publice, devenite aproape nesuportabile, partidul național va conlucra frățește cu toți aceia, care mai vârtos vor ține cont de interesele și bună-starea poporului peste tot.

9.—Cestiunea dualismului ne fiind astăzi la ordinea zilei, partidul național își rezervă a se pronunța asupra ei la timpul său.

Memorandul Românilor din Transilvania și Ungaria către Maiestatea Sa Imperială și Regală apostolică, Francisc Iosif I., Impărat al Austriei, Rege apostolic al Ungariei, Rege al Boemiei etc. (Memorandul de la 1892).

Maiestatea Voastră Imperială și Regală Apostolică !

Preagrațioase Doamne !

Representanții alegătorilor români din țările Coroanei ungare a Maiestății Voastre, intrunindu-se pe zilele de 20 și 21 Ianuarie ale anului curgător la Sibiu, în conferență electorală, au constatat, că comitenții lor, nemulțumiți cu situațiunea politică creată de sistemul de guvernament inaugurat în anii 1866 — 1868 și cu întreaga desvoltare a vieții noastre publice de atunci și până acum, nu mai au, după tristele experiențe, pe care le-au făcut, nici o încredere în Dieta din Budapesta și în guvernul maghiar, și după lungi și mature cumpeniri au căzut și de astădată cu toții de acord, că e o cestiune de prudență patriotică, ca Românii să nu mai facă încercarea de a se folosi de dreptul lor de a alege deputați, ci să se considere ca nefind reprezentați în Dieta țării lor.

Din însărcinarea acelei conferențe, în care au fost reprezentați toți Românii din Transilvania, ne prezentăm cu omagială supunere la treptele gloriosului Tron al Maiestății Voastre, ca să tragem părinteasca luare aminte a Maiestății Voastre asupra primejdiilor ce rezultă pentru patria comună din actuala politică de Stat și să aducem la cunoștința Maiestății Voastre faptele, în urma cărora *Românii*, cei mai credincioși și mai răbdători dintre cetățenii Monarchiei, s'au vădut siliți a renunța deocamdată la exercitarea celor mai mari dintre drepturile, pe care le au din îndurarea Maiestății Voastre, drept răsplată pentru jertfele de avere și de sânge, pe care le-au adus întru gloria Casei Domnitoare și pentru Monarchie.

În anii 1866—1868, dorind o mai fericită împreună viețuire a popoarelor adunate sub ocrotirea Maiestății Voastre, V'ați îndurat Maiestatea Voastră preagrațios a consimți, ca guvernarea Monachiei să fie așezată pe bazele dualismului.

Românii au întimpinat cu îngrijire această reformă radicală a sistemului de guvernare, deoare-ce pregătirile făcute pentru această nouă organizare indicau înclinarea spre o politică internă greșită și primejdioasă.

Greșită și primejdioasă, zicem, fiind-că în viața de Stat e greșală primejdioasă ori și ce încercare spre o dezvoltare retrogresivă, făcută prin luarea drepturilor odată câștigate. În dezvoltarea istorică a vieții Statului nostru s'au cimentat în curgerea secolilor drepturile deosebitelor popoare ce constituiesc Monarchia, iar desrobirea făcută după tristele evenimente dela 1848 aducea cu sine în mod firesc nu numai asigurarea din partea Statului a acestor drepturi, ci tot odată și aplicarea lor în viața practică, conform cuvintelor dreptății și ale egalității. Și era de prevădut, că *sub noul sistem de guvernare exercitarea drepturilor odată câștigate va fi aproape imposibilă.*

Românii, popor iubitor de ordine și plin de încredere în părinteasca priveghere a Maiestății Voastre, au primit cu supunere noua stare de lucruri.

Prea în curând însă ei au trebuit să se încredințeze, că pretutindenea în cercurile conducătoare e încurajată tendența de a face prin o falsă aplicare a formelor constituționale iluzorii drepturile sancționate de Maiestatea Voastră din plină putere monarhică.

În ciuda solemnelor promisiuni de a mulțumi toate naționalitățile prin respectarea drepturilor odată câștigate, de odată cu noul sistem de guvernament s'a inaugurat în Regatul ungar și dominațiunea de rasă, egemonia națională măiestrită.

Silințele de a asigura această egemonie națională au predominat întreaga noastră viață constituțională în timpul celor din urmă 25 ani.

Această politică de Stat e diametral opusă cu dezvoltarea întreagă a vieții noastre politice și istorice de peste o mie de ani, opusă cu aspirațiunile politice tradiționale ale poporului român și cu interesele lui de existență națională, opusă și cu cerințele organizațiilor constituționale ale Statelor moderne.

Istoria ni-e mărturie, că în viața milenară a Statului nostru și în dezvoltarea lui istorică relațiunile de popor cuceritor și cucerit ca principiu de drept public, n'au existat nici odată, n'a existat dar nici dominațiune politică națională.

Toate frecările, care au eșit la iveală în viața socială și în relațiunile vieții legislative a Statului, se reduc la acțiunea pornită pe la

anii 1790—1791 și la reacțiunea provocată de acea acțiune, și se presentă ca o fasă a luptei pentru existența și asigurarea națională la popoarele ce compun acest Regat.

Poporul român atunci ca mai nainte și de atunci încoace în toate timpurile, pe basa dreptului său istoric milenar și în virtutea importanței ce i-se cuvine din punctul de vedere al numărului fiilor săi, al pozițiunii sale etnice și geografice, precum și al calităților sale, a ninsuit spre validitatea drepturilor sale naționale, la care n'a renunțat nici odată.

Pașii făcuți în anii 1696, 1700, 1790 și 1791, atitudinea din 1848, precum și toate insistările lui până la inaugurarea sistemului actual sunt tot atâtea dovești, că a stăruit asupra acestor drepturi și că în toate manifestările aspirațiunilor lui a dominat ca idee fundamentală și ca ținută de realizare validitatea individualității sale naționale ca factor de Stat. Dreptul istoric, întocmai ca dreptul politic al Transilvaniei, legile fundamentale „*Pragmatica Sanctiune*“ asigurază autonomia Transilvaniei într'o formă inatacabilă, și poporul român, mai ales după proclamarea egalei îndreptățirii la 1848 și după desvoltarea făcută în anii 1863—1865 în dreptul public, avea în acest act prețios suprema garanție pentru viața națională română pe viitor, și aspirațiunile lui naționale culminau în această autonomie.

Contra vederilor politice dominante într'un șir de secolii, *autonomia a fost, prin uniune, nimicită într'o formă injustă, contrară dreptului public și drepturilor elemente'or libere, care constituiesc Transilvania, și fără considerare la pozițiunea etnică și geografică și la desvoltarea ei specifică, care toate rec'amă cu insistență această autonomie.*

Prin acest act poporul român se simte vătămat în drepturile sale istorice și naționale pentru-că :

a) *Uniunea s'a enunțat fără participarea Românilor într'o formă corăpunzătoare cu numărul lor și cu însemnătatea lor în acea-tă țară, — s'a enunțat prin o Dietă, care, ca atare, își avea reprezentanții sei pe basa legilor electorale din anii 1790—1791 și a legilor din anul 1848, adecă a legilor din timpul întunecosului feudalism, relativ la care însăși Maiestatea Voastră V'ați îndurat a accentua în discursul de Tron dela 15 Iunie 1863 următoarele: „Acea parte a constituțiunii avitice a marelui Principat Transilvania, care privește compunerea Dietei, s'a schimbat în urma ștergerii stării excepționale a nobilimii, a robotelor și prestațiunilor urbariale și în urma statoririi egalității de datorii și de drepturi civile pentru toate clasele locuitorilor țerii atât de esențial, încât o Dietă convocată pe basa articolului al XI din anul 1790—91 prin care ar fi exclusă cea mai mare parte a poporului de la exercitarea,*

drepturilor civice politice în contra adevăratelor interese ale țerii, nici nu ar putea să fie privită ca o atare adevărată reprezentațiune a populațiunii întregi din toată țara, fără deosebire de stare, de naștere, de naționalitate și de religiuine, care posedă autoritatea morală neapărat trebuincioasă, pentru-ca atât trebile de din lăuntru ale Transilvaniei să le resolve spre mușumirea tuturor națiunilor conlocuitoare în ea, cât și în privința relațiunilor de drept public ale aceleia către întreaga Monarchie să aducă la îndeplinire intențiunile noastre de părinte al țerii de repețite-ori respicată”, — iară „fiindcă uniunea Transilvaniei cu Ungaria, concludă în anul 1848, nu s'a înființat nici-odată cu deplină putere legală, și de fapt îndată s'a desfăcut, am lăsat neatinsă încă în decisiunile Noastre din 20 Octombrie 1860 și am ordonat numai restaurarea reprezentațiunii regnicolare a Transilvaniei“;

b) vătămat se simte, de altă parte, poporul român prin această unire, pentru-că prin acel act s'a lucrat la efectuarea unei fusiuni fără considerarea legilor ce garantează autonomia acestei țeri.

Unirea și inaugurarea ei prin Art. de lege 43: 1868, sunt desconsiderarea fâțișe a tuturor drepturilor poporului român ca element, care compune în absolută majoritate vechia Transilvanie, precum și a tuturor legilor fundamentale care asigură autonomia acestui Principat, sunt înlăturarea totală a elementului român și o nedreptate atât din punctul de vedere legislativ și juridic, cât și din cel politic.

Ajungând, prin sistemul dualist și prin uniune, puterea Statului în mâinile elementului maghiar, acesta nesocotind interesele comune, generale și mari ale Statului, a urmărit numai asigurarea egemoniei sale și unificarea națională maghiară, și toate legile create de pe atunci și până astăzi, precum și executatea lor adevăresc mersul regretabil spre acest povârniș.

Drept ilustrare a acestui trist adevăr ne luăm voe a aprecia, în liniamente generale, câte-va din aceste legi, precum sunt: legea electorală,—legea pentru egala îndreptățire a naționalităților,—legile scolare,—legea municipală,—legea de presă și legile agrare.

A Legea electorală creată pentru Transilvania este aceeași, care a fost luată drept bază pentru realizarea intențiunilor naționale maghiare manifestată la 1848.

Pornind din dispozițiile sociale și politice, care erau în vigoare pe timpul feudalismului, creatorii acestei legi au fost conduși tot de motivele, care au dat naștere legii din anul 1790—1791. Deosebirea, în această privință, e numai, că între motivele conducătoare pentru crearea actualei legi concurge și intențiunea de a susține prin artificiu egemonia maghiară asupra celorlalte popoare și după desființarea feudalis-

mului; ceea-ce ese la iveală și din faptul, că această lege se deosebește în dispozițiunile ei privitoare la ținuturile locuite de Români de cele privitoare la ținuturile locuite de Săcui, și că legea are dispozițiuni, care la prima vedere par a stabili principiul constituțional al egalei îndreptățiri între foștii iobagi și domnii de pământ. acordând, pe lângă un anumit cens, dreptul de alegători și poporului mai întei iobăgit. — In adevăr însă această dispozițiune, e un învederat neadevăr, care servește singur numai spre mascarea nedreptăței ce 'i-se face poporului desrobotit, *deoarece-acele cens statorit pentru Transilvania*, unde pământul e neroditor și de clasa V — VIII., după un venit curat de 84 fl. v. a. al moșiei, e numai în foarte puține cazuri realizabil pentru foștii iobagi. Pe când în Ungaria, unde pământul e roditor, censul e dat după $\frac{1}{4}$ de sesiune, în Transilvania este de aproape de nouă-ori mai mare, deci atât de urcat, încât ese clar la iveală tendența legii de a face, ca poporul Transilvaniei să fie depărtat de la urnele electorale pentru legislativă și legea totuși se pară corăspunzătoare egalizării popoarelor prin ștergerea robotei. Această dispozițiune bătătoare la ochi nu numai adevărește convingerea mai sus exprimată, dar explică totodată și împregiurarea și faptul deprimător, că sânt în Transilvania multe comune cu populațiune de 2 și 3 mii locuitori, în care, din cauza censului prea urcat, nu se află nici un alegător, deoarece-acele moșiile urbariale, care au devenit proprietatea foștilor iobagi, cu puțină excepțiune, plătesc dare directă între 4 și 7 fl. v. a. și numai prea puțin 8 fl. ori mai mult. Astfel populațiunea rurală și după eliberarea ei din slujba domnească și după egalizarea ei cu celelalte clase libere după-ce 'i-sau dat prin litera unei legi drepturile cetățenești, a rămas tot prin litera a'tei legi despoiată de puțința exercitării dreptului reprezentativ. Acest fapt e în contra dreptului și în contra constituționalismului democratic, fiindcă exclude majoritatea proprietarilor de pământ a țerii dela exercitarea celui mai cardinal drept cetățenesc și 'i ia puterea de a înriuri asupra conducerii afacerilor publice.

Ceea-ce mai virtos face imposibilă reprezentarea în proporțiune corăspunzătoare a Românilor din Transilvania în legislațiune sunt acele dintre dispozițiunile legii electorale, prin care, în orașe, li-se dă dreptul de alegător tuturor meșteșugarilor chiar și celor-ce nu dispun de nici o avere, *ba atât în orașe, cât și pe la sate, li-se acordă aceleași drept tuturor nobili'or și libertinilor, precum și Săcuilor libertini, fără considerare, dacă plătesc ori nu vre-o dare Statului.* Va să zică în practică legea le dă Săcuilor și celor mai mulți dintre Maghiari sufragiu universal, iar pe Români îi exclude în majoritatea lor precumpenitoare dela urnă. In urma acestor dispozițiuni ale legii Maghiarii libertini și nobilii

mărunți, care, ca foști favoriți ai elementului maghiar până la 1848, au rămas în mare număr, vin acum, de și oameni fără ocupațiune și fără de avere, și maiorisează pe plugarii români, care au casele și moșiile lor și plătesc patriei și Tronului deopotrivă tributul de avere și de sânge. Și pe când aceștia, care cu drept cuvânt se consideră în vechia Transilvania ca elementul, ce compune și susține Statul în preponderanta lui majoritate, sînt excluși dela exercitarea acestui drept cardinal, — foștii nobili și libertini, care, cu puține excepțiuni, se susțin spre sarcina și greutatea societății, se îmbuibă cu privilegiul ce li-s'a acordat în lege și e octroat, ca să reprezente în legislațiune factorii adevărați ai vieții Statului, elementele muncitoare și productive. Iar' aceasta se face în virtutea unui drept avut în timpul feudalismului, care, șters odată prin egalizarea oamenilor, s'a perdut pentru toate timpurile.

În urma acestui arangiamet legislativ îngust și nepotrivit cu spiritul constituțional, noi Românii din Transilvania nici chiar în cele mai liniștite împrejurări nu am putea să tritem mai mult ca 10—12 deputați naționali în Dietă. Facem aproape $\frac{3}{4}$ dinu populațiunea țerii, posedăm și pământul țerii în aceeași proporțiune și în aceeași proporțiune purtăm și sarcinile comune; e incontestabil dar' și dreptul nostru de a fi reprezentați în Dietă și de a participa la conducerea afacerilor țerii tot în acea proporțiune; ar fi, credem, mai prejos de demnitatea omenească, să ne angagiăm în luptele electorale pe basa unei legi atât de nedrepte.

Pe cât de nedreaptă e legea, pe atât de artificioasă e și arondarea cercurilor electorale. E lucru curat ridicol a vedea, cum în unele cercuri electorale alegătorul român e silit a călători câte o zi și mai mult, ca să ajungă la localitatea unde-și poate exercita dreptul.

În Transilvania trăesc abia vre-o 200.000 Maghiari risipiți prin fostele comitate feudale prin o populațiune română de peste 1,500.000 Români: *legiitorii au purtat de grije, ca prin caricarea cercurilor electorale să asigureze acestei înfime mincirități maghiare majoritatea voturilor la urnă.*

Dispozițiunile legii și împărțirea cercurilor electorale dau drept rezultat cea mai mare inegalitate electorală între comitatele din Transilvania, de oare-ce în comitatele săcuești, fiind acordat Săcuilor sufragiul universal, ajung cu miile la dreptul de alegător, iar în comitatele, unde Românii trăesc în masse compacte, sînt rar de tot alegătorii.

E îndeosebi notoric, că afară de Săcuime, în comitate și în districte pentru populațiune de 90—290 mii locuitori abia se găsec 2—6 mii alegători, pe când prin orașe la o populațiune de 3500 până la 29.000 suflete sînt 1800—2000 alegători.

Peste 60000 dintre alegătorii din Transilvania se folosesc de acest drept în virtutea nașterii din părinți nobili ori a drepturilor acordate liberilor Săcui: ceilalți alegători ai țerii, cari au dreptul în virtutea censului, se reduc la 15—20 mii. Si precum arată datele de mai sus în comitatele cu populațiune română un deputat cade pe 50—60 mii locuitori, pecând Săcuimea trimite câte un deputat pentru 4—5 mii locuitori.

E de prisos să mai insistăm asupra amănuntelor în ceea-ce privește punerea în aplicare a acestei legi electorale. E lucru recunoscut în public, că în contra dispozițiunilor legii electorale și ale celei criminale, sub titlul de onorare a alegătorilor, se fac corupțiuni prin bături și mâncări, apoi prin bani. Sub era constituțională maghiară demoralisarea a ajuns în această privință la culme, în cât acela care voește să fie ales deputat, chiar și fiind rugat de alegători să primească candidatura trebuie să fie pregătit spre a face cheltueii de mii.

Abusurile săvârșite cu acapararea alegătorilor sunt atât de notorice, în cât ne vedem în fața unei organizări sistematice a corupțiunii electorale, a căreia spriginitor și factor principal se adeverește a fi însuși organismul administrativ al Statului ungar. În fața acestei falsificări generale și sistematice a alegerilor este prea natural, dacă chiar în Dieta ungară s'au simțit mai mulți îndemnați a-și ridica glasul pentru apărarea dreptului de libertate electorală, care, precum se știe, și azi încă e un „*pium desiderium*“.

Atât de departe merge în Statul ungar corupțiunea electorală și violentarea conștiințelor, abuzul de drept și de putere ce se face în alegeri, în cât numai cu capul a mână se mai poate avânta cetățeanul în luptele electorale și *alegerile au ajuns să aibă înfățișarea războiului civil*.

Vedând aceste nelegiuiri, poporul român, mai ales în Transilvania, unde și după inaugurarea uniunii s'a păstrat o lege electorală deosebită de cea din Ungaria proprie, află că ar fi o întreprindere nedeamnă și nepatriotică de a intra cu ciomagul și cu toporul în luptă pentru validitatea celui mai cardinal dintre drepturile sale: el speră și așteaptă ca alegerile să fie libere și legea electorală să fie dreaptă.

După toate volnicile petrecute dela inaugurarea dualismului, Românii sunt cuprinși de o nemulțumire atât de adâncă, încât participarea în masse a alegătorilor români la alegerile falsificate ar putea să suscite chiar scene revoluționare, ale căror întindere nu se poate prevedea într'o țară, în care asupriții sunt atât de mulți și asupritorii atât de puțini și de nechibzuți ca în Transilvania. *Cuprinși dar' de simțământul, că pentru Români, câtă vreme se mențin legi'e nedrepte și proceduri'e de*

violentare arătate mai sus nu e loc în cadrul vieții constituționale a Statului ungar nici scrin în Dieta țerii, alegătorii români din Transilvania și din Ungaria au decretat a rămâne în rezistență pasivă față cu Dieta din Budapesta.

Maiestatea Voastră Imperială și Regală Apostolică !

Românii totdeauna au dorit și doresc și acum să iee parte la viața publică a patriei lor, care ajunge în Dieta țerii la cea mai înaltă expresiune, ba au pretins și pretind chiar dreptul la această participare, precum pretind să fie recunoscuți ca factor în cadrul dreptului public din Statul ungar : nu așteaptă dar' nici acum decât să li-se deo puțința de a lua parte la viața publică potrivit cu demnitatea lor și cu dreptul constituțional reprezentativ, fără de care participare cele mai de căpetenii criterii ale dezvoltării lor naționale, politice și culturale sunt încātușate. În împregiurările create dinadins prin legi nedrepte și prin aplicarea lor ilegală și lipsită de bună credință e imposibilă participarea aceasta ; ne mângăiem dar'cu gândul, că Maiestatea Voastră va fi primit convingerea, că rezistența pasivă a Românilor e justificată, impusă contra propriei lor mai bune voințe și contra tuturor postulatelor de drept.

E dureros adevăru', că peste 3 milioane dintre supușii Maiestății Voastre nu sunt și nu se consideră reprezentați în Dieta țerii lor și că de un pătrar de secol toate legile se creează fără de participarea acestui factor politic, cu desconsiderarea intereselor lui și contra marilor interese ale Monarchiei. Românii însă, ori și cât de grele ar fi fost timpurile trecute, n'au renunțat nici o dată la individualitatea lor națională, n'au încetat nici odată a pretinde respectarea dreptului lor de liberă dezvoltare culturală și au astăzi față cu părinții, bunii și străbunii lor datoria de a nu contribui la consolidarea unui Stat condus cu tendența mărturisită de a face peste puțință ori și ce dezvoltare națională română în Transilvania și în Ungaria.

B. Legea pentru egala îndreptățire a naționalităților, deși defectuoasă, ar fi putut dacă ar fi fost aplicată cu bună credință, să'i indemne pe Români a contribui la consolidarea Statului ungar.

Românii totdeauna s'au luptat pentru păstrarea individualității lor naționale, În cele din urmă timpuri ei au conservat limba, datinile și moravurile și în contra tuturor uneltirilor facute spre a'i desnaționaliza ei nu s'au contopit în vre un alt popor. Nimic dar, pentru dinșii, nu e mai presus de dreptul liberei dezvoltări culturale și toate pretenșiunile lor naționale se reduc la principiul asigurării legale a existenței și liberei dezvoltări.

Orîși care ar fi dar Statul, în care li se dă această asigurare legală, el dispune de avutul și de sângele, de toată iubirea lor.

Scrutând însă dispozițiunile legii pentru egala îndreptățire, ne incredințăm, că atunci când s'a creat legea aceasta, nu se urmărea scopul acesta, de oare-ce legiitorii nu numai că nu au asigurat prin lege existența națională și libera dezvoltare culturală a naționalităților ce constituiesc Statul ungar și îndeosebi a Românilor, ci, din contră, ignorând individualitățile naționale, contopesc naționalitățile într'un corp național și sub masca etnică și politică a înțelesului limbii maghiare, *cu scopul învederat de a pune baza legală a unificării națiunii maghiare.*

Purcedând legislațiunea țării din aceste vederi greșite, e lucru firesc, că afară de titlu întreaga lege n'a mai putut cuprinde marea idee a egalei îndreptățiri. De aci faptul, că dispozițiunile singuratiche ale legii, în contrazicere cu această idee, fără nici un temei de îndreptățire, exclud din viața publică a Statului cele-lalte limbi din patrie, și sub titlul limbei statului îi asigurază limbei maghiare dominațiunea exclusivă.

Această asigurare legală a dominațiunii exclusive a unei limbi într'un Stat poliglot ca Ungaria nu se poate legitima nici din punctul de vedere al adevăratelor și legitimelor aspirațiuni naționale, nici din al vederilor exprimate de comisiunea națională, considerate ca singure corăspundătoare, ca fiind deduse din principiul egalei îndreptățiri a individualităților cetățenilor Statului, nici prin considerațiunile administrative exprimate în introducerea legii, care dispune, de mintea de inima și de conștiința cetățenilor, ca în introducerea Art. XLIV ex. 1868, în care Dieta află cu cale a zice: „*Minthogy Magyar-Ország összes honpolgárai az alkotmány alap elvei szerint és politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan, egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozék is, egyenjogú tagja* 1).“ Va să zică toată făptura omenească ce există în Ungaria, fie Român, German, Slav, etc., face parte din o singură națiune nedespărțită, din cea maghiară. E deci lucru firesc, că noi considerăm introducerea acesteia drept un atentat fațăș contra vieții naționale a noastră și a celor-lalți concetățeni nemaghiari ai noștri.

Prin această intenționată confundare a noțiunii de națiune politică cu națiunea etnică a națiunii legea chiar în prima ei frază neagă existența noastră ca factor politic. Confirmând apoi și în continuarea ei unitatea aceasta, legea numai pentru inlesnirea raporturilor interne

1) „De oare-ce din punct de vedere politic toți cetățeni Ungariei, după principiile fundamentale ale constituțiunii alcătuiesc o singură națiune, nedespărțită, uitatea națiune maghiară, al cărei membru egal îndreptățit este ori și care cetățean de ori și ce naționalitate.“

ale Statului ia dispozițiuni pentru folosirea limbilor deosebite de cea maghiară, stabilind principiul: „*minthogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatózó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabály alá, a mennyiben ez az ország egysége a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik*”¹⁾ Iar în § 1 decretează drept limbă a Statului și oficială pe cea maghiară.

În privința folosirii acestei limbi în viața publică, în afacerile politice, juridice și comunale, în rapoartele oficiale publice, administrative și școlare, în mai înaltele așezăminte de cultură legea ia dispozițiuni imperative, pe când dispozițiunile privitoare la celelalte limbi sunt numai permissive, ca și când aceste limbi ar fi numai un fel de dialecte, cărora nu li se cuvine cultivare și o generală întrebuințare în toate sferele vieții omenești.

Iară executarea acestei legi ne confirmă credința, că legislațiunea chiar la decretarea legii era condusă de intențiuni nemărturisite în ceea-ce privește aplicarea practică.

§. 27 al legii dispune următoarele: „*hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a szeméyes képesség szolgálván irányadóul, valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető az országban létező bármely hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos birói vagy közigazgatási hivatalokra, s különösen a főispán-ságokra, a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas és másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak*”²⁾

Această dispozițiune a legii în viața practică e o literă moartă. În Transivania peste tot, precum și în multe din comitatele ce cad afară de Transilvania, cum sunt Bihorul, Sălagiul, Aradul, Timișul, Sătmarul, Maramureșul, și Caraș-Severinul, cu totul în 23 comitate României sunt în majoritate precumpănitoare, ba aproape singura populațiune: *nici într'unul din aceste 23 comitate însă guvernul nu a profitat de dispo-*

1) „de oare-ce mai departe această egală îndreptățire se referă numai la folosirea oficială a deosebitelor limbi obicinuite în țară și nu se poate reglementa, de cât întru cât o recere puțința practică a guvernării și a administrațiunii și punctuala distribuire a justiției.”

2) „de oare-ce la ocuparea funcțiunilor și în viitor numai capabilitatea va servi ca directivă, naționalitatea cui-va și de aci înainte nu va putea fi privită ca piedică pentru ocuparea vre-unei funcțiuni sau pentru ridicarea vre-o dignitate. Din contra, guvernul Statului se va îngriji ca în funcțiunile judecătorești sau administrative și mai ales în funcțiunile de comiți (prefecți) să fie aplicate dupe puțință persoane din deosebitele naționalități, cari cunosc limbile respective și sunt și din celelalte puncte de vedere capabile de aceste funcțiuni

sițiunea coprinsă în §. mai sus citat al legii spre a se arăta drept și echi-tabil, în cât astăzi nu este în întregul Regat nici un comite suprem, ba chiar nici un vice-comite luat dintre Români. Și nu va susține nimeni, că între 3 milioane de suflete nu e nici un om cualificat.

Tot astfel s'a aplicat legea în ceea-ce privește instanțele judecătorești. În toată țara, care are 65 tribunale și între acestea 23 în ținuturi cu populațiune aproape curat românească, nu avem de cât un singur Român aplicat de guvernul ungar ca președinte de tribunal: iar judecători de naționalitate română abia pe ici pe colo găsim câte 1—2.

La oficiile judecătorești mai înalte ori în posturi cardinale ca pe la ministerii, avem numai dintre cei ce au apucat să fie aplicați cu primele numiri de la 1866—1867 și au mai rămas în viață fără ca să fie înlăturați. Astfel la întreaga Curie Regească avem un singur judecător luat dintre Români, la Tabla Regească din Budapesta 3, la cea din M.-Oșorheiu au fost 4 înainte de descentralizare, iar acum a rămas 1, la cea din Cluj sunt 3, iar la cele din Dobrițin și Seghedin câte 1 dar președinte de secțiune nu e nici unul.

Chiar și acești câți-va se mențin numai, pentru că n'au putut să fie înlăturați.

Mai rău însă stăm în cadrele celor-l'alte ministere, cum e al cultelor și al instrucțiunii publice, al finanelor ori al comerțului. Nici în provincie, nici în oficiile centrale României nu sunt aplicați de cât ca de poveste. Avem, de exemplu, la cele două universități un singur Român, și în întreaga instrucțiune un singur inspector școlar, aruncat însă și acela din mijlocul Românilor într'un ținut cu populațiune curat maghiară.

Maiestatea Voastră Imperială și Regală Apostolică! Nu scoatem la iveală aceste fapte, ca să ne plângem de nedreptatea ce ni se face, ci pentru ca să arătăm, cât de adâncă și de generală e nemulțumirea, pe care actualul sistem de guvernament a produs-o între Români și cât de încordate sunt relațiunile dintre Români și actualul guvern.

Noi României am făcut în timpul celor din urmă câte-va decenii mari opintiri și am adus mari jertfe, ca să propagăm cultura în masele poporului și să scoatem din ele oameni cualificați pe la înaltele așezăminte de învățământ ale Apusului și sunt azi între noi mii de oameni cu cultură apuseană, înzestrați cu diplome, în toate ramurile de știință și pentru toate specialitățile. Actualii consilieri ungari ai Maestății Voastre însă, cunoscând nemulțumirea, de care sunt agitați României, se feresc de a aplica Români în funțiunile publice; iar României cu cualificațiune, vedând silințele guvernului de a înăbuși aspirațiune-

nile culturale ale Românilor, se ved nevoiți a se retrage din viața publică a patriei lor. Unii dintre dênși se susțin prin întreprinderi private ori ca advocați; iar cei cu desăvârșire mulți au părăsit patria lor, în care sunt prigonți, și trăesc azi în alte țeri. Astfel din zi în zi Români tot mai mult au trebuit să simță, că ei sunt tratați ca străini în țara lor, pe care au apărât-o părinții și străbunii cu sângele lor și au s'o apere ei în viitor față cu ori și care dușman. Cu cât mai mult străbate simțământul acesta, cu atât mai mult se înăsprește și lupta infundată, spre care sunt împinși Români.

Stăpânit de oameni, care! consideră ca străin și pe care el îi consideră străini, Românul nici în justiție, nici în administrațiune, nici în celelalte sfere ale vieții publice nu e primit cu bună-voința cuvenită și nu află la nimeni mângâiere, nicăiri dreptate.

Iar aceasta mai ales pentru-că, cu toate dispozițiunile permissive ale legii pentru egala îndreptățire, nu se ține în viața publică seamă de limba poporului, dacă el nu e maghiar.

O armată de invasiune, străbătând în țară străină, se folosește în relațiunile ei cu populațiunea țării cucerite de oameni care cunosc limba acestei populațiuni și obiceiurile ei. Români sunt, în Regatul ungar, tratați mai rău ca populațiunile țărilor cucerite. În administrațiune, la judecătoria, unde e vorba de justiție, în întreaga viață publică ei sunt întâmpinați în limba maghiară și de către oameni, care nu cunosc limba, firea, obiceiurile și interesele lor particulare. În limba maghiară e tras Românul în judecată civilă ori criminală, în aceeași limbă 'i-se face pertractarea, în aceeași limbă 'i se pronunță sentența: în cele mai multe casuri el se vede dar osândit fără ca să-și poată da seama, cum și de ce. De oare-ce judecătoria sunt oameni, care nu știu românește, iar interogatoriul și întreaga investigațiune se face în limba maghiară, pe care Românul nu o înțelege, în cele mai multe casuri vre-unul dintre servitorii oficiului mijlocește înțelegerea între judecător și judecat. Ast fel de cele mai multe ori sentența se pronunță pe basa interpretărilor făcute de un om, care nu are destulă cultură, ca să poată face asemenea interpretări, ba e lipsit în unele casuri și de bună-voința cuvenită.

Și în adevăr preocuparea de căpetenie a guvernului nici nu e buna administrațiune, ci maghiarisarea întregii vieți publice.

Prin funcționarii, pe care-i are ca agenți în oficiile publice, guvernul face tot posibilul, ca Români chiar nici acasă la dênși, în satele lor să nu aibă diregători luați din mijlocul lor. Sunt casuri nenumărate, în care 4—5 comune, care compun un notariat locuit numai de Români, au fost siluite să primească drept notar comunal pe vre un om, care

nu știe românește, pentru-ca nici chiar în viața comunală se nu-și vadă Românii tolerată limba.

Spre a ușura aceste impuneri, legea s'a modificat în sensul, că candidările nu le mai face comitetul comunal, ci pretorul, care în cele mai multe casuri nici nu mai admite apoi între candidați pe concurenții români.

§§-ii 2—12 ai art. de lege XLIV, din 1868 acordă naționalităților din Statul ungar dreptul de a se folosi de limba maternă atât în afacerile oficiale comitatense și comunale, cât și în discuțiunile congregațiilor, și recunosc ori și cărui cetățean dreptul de a se folosi de limba lui înaintea oficiilor și tribunalelor. Cu toate aceste limba maghiară a fost impusă pentru toate afacerile publice și judiciare, ba chiar și pentru instituțiunile private. Pentru-ca se nu se poată ivi casurile prevădute în § 5, oficialii nu se aleg dintre Români, iar notarilor comunali, care au rămas din timpul provisorului ori s'au strecurat mai târziu în administrațiune, le este interzis a se folosi în oficiul lor de limba poporului.

Ast-fel nici un oficiu din țară nu mi comunică în limba poporului: la tribunale, la cărțile funduare, la oficiile regești cercuale, precum și la toate celelalte direcții limba română e cu desevirșire exclusă, fără-ca să se mai țină seamă, dacă poporul înțelege ori nu comunicarea ce 'i-se face ori actul ce 'i-se dă.

Dacă Românul, folosindu-se de dreptul, pe care 'l-a avut mai înainte de inaugurarea dualismului și care a fost confirmat și în §§-ii mai sus citați ai legii, dă o cerere ori un act scris în limba lui maternă la vre o judecătorie ori la vre-un alt oficiu public, el e respins cu motivarea, că nu e scris în limba maghiară. Făcând apel, decisiunea de respingere e confirmată, ori oficialul, care a procedat contra legii, e scutit de purtarea speselor.

Iar dacă se face arătara la ministerul competent, acesta își declină competența.

Gvernul dar nu numai că nu impune respectarea legii în punctele, în care a mai rămas oare-care dreptate, dar ocrotește pe funcționari care emulează unul cu altul întru eludarea ei, ba am ajuns până acolo, că a cerut și a și obținut dela Dietă autorizarea de a scoate această lege din vigoare prin ordonanțe ministeriale, precum se vede din art. XXIX, dela 1868, §. 2, 6—9, în virtutea căruia ministerul de justiție a emis ordonanța de sub Nr. 947/1888 pres.

Românul dar în țara lui, în contra drepturilor arodate de Maiestatea Voastră din plină putere monarchică și confirmate și prin o lege votată de corpurile legiuitoare și sancționată de Maiestatea Voastră

și ca Rege constituțional, nu poate să comunice cu diregătorii plătiți din sudoarea lui și puși ca să chivernisească interesele lui, ba trebuie să plătească până chiar și în justiție traducători și interpreți și astfel să aibă justiție mai costisitoare ca concetățeanul lui maghiar, căruia pretutindenea 'i-se fac ușurări și care pretudintenea e întâmpinat cu bunăvoință.

C. Articolul de lege privitor la organizarea municipiilor e creat și el în vederea excluderii Românilor din viața publică. Temeiul lui sunt dispozițiunile nedrepte ale legii electorale, de oare-ce acea parte a consilierilor municipali, care intră în congregațiune în virtutea încrederii publice, e aleasă tot de elementele, care aleg și deputații în Dietă. *Tot pentru motivele, pentru care Românii nu sunt reprezentați în Dietă, ei nu pot să fie reprezentați potrivit cu numărul și importanța lor nici în congregațiunile comitatelor ori ale districtelor, în care ei sunt în majoritate precumpenitoare și în aceeași proporțiune posed pământul și poartă sarcinile publice.*

Prin legea electorală, prin arondarea artificioasă a cercurilor electorale și prin corupțiunea și violentarea electorală Români au fost siliți a se pune în rezervă și pentru viața municipală, în care actualul sistem de guvernament nu caută de cât cultivarea ideii de Stat maghiar și excluderea celorlalte naționalități dela exercițiul drepturilor de reprezentanțe.

D Biserica și școala au rămas singurele sfere ale vieții comune în care, grație părințeștei purtări de grije a Majestații Voastre, Românii își mai credeau ocrotită libertatea lor de dezvoltarea națională.

Articolul XLII din legea anului 1868, §. 14 asigurază autonomia bisericească, precum și competența forurilor bisericești autonome în materie de religiuine și de instrucție.

În aceste autonomii e coprins și dreptul de a organiza și conduce învățământul în școlile populare confesionale și în cele medii înființate de confesiuni.

Legislațiunea maghiară, confirmând prin crearea acestei legi o parte din drepturile de liberă dezvoltare culturală, pe care poporul român le avuse mai înainte din îndurarea Majestații Voastre nu putea să vadă cu ochi buni foloasele culturale, pe care le trăgeau Românii din exercitarea acestor drepturi. După puținii ani s'au pus dar în discuțiune proiecte de legi, care aveau de scop nu numai știrbirea acelor autonomii și mărginirea lor la niște cadre, în care avântul cultural e peste putință, ci totodată și siluirea prin lege, ca fii ori-cărei naționalități, în școlile confesionale, să învețe limba maghiară. În vederea acestui scop, lucru ne mai pomenit în lumea aceasta, s'a dispus prin lege, ca învățătorii școlilor confesionale să fie obligați în

termeni desfipte a învăța limba maghiară, dacă țin să nu fie scoși din oficiu.

Contra acestor intențiuni au făcut, din partea Românilor reclamă archiereii confesiunii greco-orientale și ai celei greco-catolice și au ridicat glasul unii dintre deputați în Dietă, arătând nedreptatea și siluirea ce ni-se face, atentatul îndreptat contra viții naționale a elementului român prin aceste dispozițiuni, care atacă cele mai bune tesaure, limba, pe care o păstrăm cu atâta sfințenie ca moștenire lăsată de străbunii noștri și drepturile noastre religioase și culturale.

Reclamele acestea, deși sprijinite cu resoane serioase, au rămas zadarnice și cu toate-că relațiunile de învățământ erau regulate prin articolul de lege XXXVII votat de Dietă încă în anul 1868, proiectele noi au fost votate și ridicate la valoare de lege.

Creată odată legea, învățători și școlari au fost siluiți să petreacă partea cea mai mare a timpului școlar, 18 ore pe săptămână, căsnindu-se să învețe o limbă cu desăvârșire străină pentru dânșii, de care nu au nici o trebuință în relațiunile locale. Astfel școalele confesionale au încetat a mai fi aședeminte de cultură și au devenit niște focare pentru propagarea limbei maghiare.

Rezultatul acestei siluiri nu putea să satisfacă pe autorii legii deoarece ce e lucru peste putință, ca copiii dela sate să învețe în școala poporală o limbă străină pe care nu o mai aud nicăieri afară de școală. De aceea după zadarnice opintiri de zece ani, în anul 1891, s'a creat legea pentru asilele de copii, prin care copiii, începând dela vîrsta de trei ani, sînt siluiți a învăța limba maghiară.

Legea aceasta s'a votat cu toate protestările naționalităților nemaghiare din Regatul ungar, dintre care în deosebi Românii au protestat în numeroase adunări populare contra ne mai pomenitului atentat la viața familiară, care se comite prin scoaterea copiilor de cea mai fragedă vîrstă de sub purtarea de grije a părinților.

Nu numai însă că nu s'a ținut seamă de aceste protestări, ci a devenit totodată literă moartă și §. 14 din art. de lege XLIV. dela 1868, precum și §§ ii prin care se confirmă dreptul autorităților bisericești și al confesiunilor de a alege limba de învățământ pentru școalele confesionale, un drept, care de sute de ani aparține numai confesiunilor: limba maghiară a fost impusă cu cea mai fățișe nesocotire a drepturilor de autonomie garantate de legi fundamentale în școalele secundare confesionale române. Astfel contra actelor donaționale și contra legilor azi în vigoare limba maghiară a fost impusă ca limbă de propunere în școalele secundare din Beiuș prin simple dispozițiuni ministeriale.

Noi Românii, o populațiune compactă de peste 3 milioane de suflete, contribuim cu singele și cu averea noastră pentru susținerea Statului, nu avem însă pentru înaintarea noastră culturală nici un așezământ susținut de Stat. Nu avem universitate, ba nici catedre paralele după-cum s'a fost proiectat în anii 1865 — 1866 și ni-s'a pus în perspectivă cu ocasiunea înființării universității din Cluj. Am ajuns atât de departe, încât nici pentru cadetra de limba și literatura română nu mai este ertat propunerea în limba genetică, ba, la universitatea din Cluj, prevederea acelei catedre e considerată ca o insultă adusă poporului român și învățământului superior.

Din banii plătiți de noi Statul nu susține pentru dezvoltarea noastră națională nici un gimnasiu, nici o școală medie, fie comercială ori economică, fie barem o școală pedagogică. Ba nu ni se mai dă nici autorizațiune de a înființa noi înșine din propriile noastre mijloace școlile secundare.

Legea pentru egala îndreptățire, §. 26, cuprinde următoarele dispozițiuni : „*A magánintézetek és gyűlétek nyelvének az alapítók határozatak m g.*”¹⁾ Ni-se confirmă deci dreptul de a ne putea înființa noi, ca confesiuni ori ca reuniuni, școlile noastre și de a determina limba în ele. Chiar și pentru școlile populare ni-se găsește însă pe ici pe colo câte o vină, pentru ca guvernul să aibă pretext de a le preface în școlile comunale pentru care guvernul poate mai ușor să impună învățatori maghiari și limba maghiară. În vederea aceluiași scop se înființează în comunele mixte școlile comunale, și Românii, care au școlile lor confesionale, sunt siliți de puterea publică a Statului a contribui pentru înființarea și întreținerea școlii comunale, pentru-ca să renunțe în cele din urmă de a mai susține și școlile lor confesionale.

La Arad și la Caransebeș Românii au stăruit în mai multe rânduri să li-se dea autorizațiunea de a înființa din propria lor avere câte un gimnasiu : guvernul a refuzat autorizațiunea sub pretext de nimic și cu invederata intențiune de a sili pe Români să-și trimită copii numai la școlile maghiare, unde preocuparea de căpetenie a învățătorilor nu e dezvoltarea culturală, ci propagarea limbii maghiare și a spiritului maghiar.

Pentru ca să poată propaga același spirit chiar și din școlile confesionale, autoritățile școlare ale Statului și cele administrative proteg și susțin în școlile populare ale confesiunilor învățatori destituiți de autoritățile școlare confesionale pentru abateri grave, dacă ei se disting prin zelul lor întru propagarea limbii maghiare. Spre a înlesni protegierea acestor elemente, s'a emis chiar o ordonanță ministerială

1) „Limba institutelor și asociațiilor particulare o stabilesc fundatorii“.

prin care se interzice destituirea unor asemenea învățători fără de invoirea prealabilă a ministerului. Astfel se suprimă de fapt dreptul disciplinar al autorităților bisericești autonome, și li se dă autorităților politice o putere discreționară în ceea ce privește școalele confesionale.

În vederea aceluiaș scop se atacă averile fundamentale grănițerești, cum sunt ale Năsăudenilor, ale Bănățenilor și ale celor din Făgăraș. Rescriptul emis de ministrul de culte sub nr. 31507/1886 la adresa comitelui-suprem cu privire la statutele de manipulare a fondurilor grănițerești la regimentul II de Năsăud e în contradicție vădită cu documentele date de Maiestatea Voastră la 20 Ianuarie 1851, când acel regiment s'a desființat, precum și cu Autograful de la 22 August 1861 al Maiestății Voastre, prin care acele fonduri au fost recunoscute ca averi exclusiv grănițerești, fiind donate grănițerilor care se afla în scriși în condica militară „*Grenzgemeinde*“

Proprietarii fondurilor și-au făcut conform tenorii acestor documente instrumentele de manipulare, care iarăși au fost aprobate de Maestatea Voastră la 23 Martie 1871, și pe aceste baze ale dreptului de proprietate recunoscut de Maiestatea Voastră s'au folosit grănițerii de averile lor până în anul 1885, când guvernul a numit comisar ministerial pentru administrarea acelor averi, care astfel au fost luate pe cale politică din mâinile proprietarilor. Dela 1885 încoace averile sânt administrate de guvern prin comisarul seu, care a pus la cale facerea altor statute. Aceste, făcute în conformitate cu documentele mai sus amintite, au fost în trei rânduri respinse de guvern. Desconsiderând drepturile acordate de Maiestatea Voastră grănițerilor, guvernul impune o formă de statute, prin care averile grănițerilor devin averi comunale. *Executând acest plan, guvernul, prin o dispozițiune nedreaptă și ilegală, a înstrăinat acele averi dela grănițerii, care le-au primit drept răsplată pentru alipirea lor către Tron și rana lor abnegațiune patriotică, și le-a dat în foșirea tuturor veneticilor, care s'au aședat ori se vor aședa de aci înainte în fost.le comune grănițerești.*

Iar aceasta pentru-ca autoritățile politice să aibă putere discreționară asupra școalelor susținute din fondurile grănițerești și mai ales asupra gimnasiului din Năsăud, pentru care și-a rezervat ministerul a hotărî limba de propunere contra literelor fundamentale.

Aceeaș procedere s'a inaugurat și pentru-ca fondurile grănițerilor bănățeni să fie înstrăinate dela adevărații lor proprietari și folosite pentru scopuri de maghiarisare.

Ba spre cea mai adâncă întristare a credincioșilor, chiar și ajutorul de Stat acordat de Maiestatea Voastră bisericii române greco orientale

pentru subvenționarea preoților săraci e întrebuițat azi de guvern spre aceleași scopuri. Cu toate protestările sinodului și ale congresului bisericesc, guvernul 'și-a însușit dreptul de a distribui el, prin autoritățile politice și fără de consultarea autorităților bisericești, acele subvențiuni, ca-și-când ele ar fi un fond de dispozițiune pentru recompensarea serviciilor politice făcute de preoții greco-orientali. Tocmai de aceea, deși suma nu e mare, guvernul e atât de compromis între Români, încât el n'a putut încă să găsească destui preoți români gata de a primi acest premiu, pentru-ca să o poată distribui întreagă.

Maiestatea Voastră! Români 'și-au păstrat naționalitatea în cele mai grele timpuri și o vor păstra și în luptă cu actualul sistem de guvernament. Lupta aceasta însă îi oprește în dezvoltarea firească, îi umple de amărăciune și-i înstrăinează din ce în ce mai mult de concețtenii lor maghiari, care, seduși și preocupați de idealuri nerealizabile, au pierdut simțământul comunității de interese, care leagă pe popoarele adunate sub ocrotirea Maiestății Voastre, și risipesc puterile Statului în zadarnice opintiri pentru anihilarea a tot ce nu e maghiar în Statul ungar. A fost și este o datorie cetățenească să protestăm contra acestor opintiri, și avem conștiința de a ne fi făcut în toate împrejurările datoria aceasta: nouă Românilor nu ni-se poate face imputarea, că am încurajat guvernul în mersul său spre povirnișul, în care se află, tăcând atunci, când datoria noastră era să ne ridicăm glasul.

Guvernul însă a luat cele mai aspre măsuri, pentru-ca glasul nostru să fie înăbușit, ori cel puțin să nu străbată.

E Legea de presă a fost croită anume în vederea acestui scop.

Deoarece în Transilvania Români sunt în majoritate precumpenitoare, guvernul a ținut să aibă pentru Transilvania o mai liberă dispunere în ceea-ce privește presa, pentru-ca să poată înăbuși cu mai multă înlesnire exprimarea convingerilor.

Transilvania are dar nu numai o deosebită lege electorală, ci totodată și o lege de presă, mai aspră și contrară liberalismului.

Prin această lege guvernul a dat procurorilor putere discreționară de a urmări fără de nici un risc presa română și de a reprima ori-și-ce exprimare a convingerilor neîmpărtășite de guvern.

Pentru-ca să fie sigur în toate împrejurările de succes, guvernul 'și-a rezervat să compună juriile prin ordonanțe ministeriale în orașe cu populațiune maghiară. Astfel juriul din Sibiiu, care nu se simțise îndemnat a pronunța verdictele dorite de guvern, a fost dizolvat, și s'au constituit juriile la Cluj și la Murș-Oșorheiu, unde jurații sunt Maghiari și astfel, față cu zările române, judecători în propria lor cauză.

Pe când dar' în tot decursul celor 25 ani de guvernare constituțională un singur ziar politic maghiar n'a fost tras la răspundere pentru combaterea guvernului ori pentru turburarea bunei înțelegeri între popoarele conlocuitoare, deși ziarele maghiare sînt zilnic pline de cele mai violente atacuri, ziarele române în decursul aceluiaș timp au fost mereu trase înaintea juriului, care n'a lipsit a pronunța verdictul de condamnare. Astfel ziarele românești „*F. derașiunea*“, „*Albina*“, „*Observatorul*“, „*Gazeta Transilvaniei*“, „*Tribuna*“, „*Romänische Revue*“ au fost trase în judecată și condamnate fie pentru-că au desaprobat procederi ilegale, fie pentru că au reprodus și combătut articole nepatriotice din ziare maghiare. Ba 'i-s'a făcut proces de presă până chiar și unei persoane apărută prin imunitatea de deputat, pentru un manifest cătră alegătorii sei, care nu conținea decăt cea mai fidelă exprimare 'a îngrijirilor patriotice împărtășite de toți Romanii.

Intr'un singur an, 1888, s'au pertractat 7 deosebite procese contra ziarelor române, și autorii ori redactorii au fost osândiți la pedepse grele, pentru-că au avut curagiul civic de a exprima convingerile Romänilor în ceea-ce privește grava situațiune a țerii.

Pentru reproducerea și desaprobarrea unui articol, prin care un ziar maghiar propaga cultul kossuth-ist, un redactor al „*Tribunei*“ a fost condamnat la un an de zile închisoare și ziarul la amendă grea. Alt redactor al aceluiași ziar a fost condamnat la aceeași pedeapsă pentru exprimarea aderării la manifestul deputatului Traian Doda, general c. r. în pensiuine. Generalul Doda el însuș a fost condamnat pentru acelaș manifest la închisoare de doi ani, precum și la o mare amendă în bani, și numai grația preafîneltă a Maiestății Voastre a scutit de prigoniri pe bătrânul încărunțit în merite pentru patrie și Tron.

Prigonirile însă n'au putut să-i oprească pe Romäni de a-și face datoria patriotică, și astfel în anul 1890 a urmat o nouă serie de procese de presă, pornite contra ziarelor române. De astă-dată mai mulți ziaristi romäni au fost condamnați, între care un corespondent al „*Tribunei*“ chiar la închisoarea de un an și jumătate, pentuu-că a desaprobat cultul kossuth-ist al ziarelor maghiare.

Și la nici o ocasiune nu s'a manifestat, ca în aceste procese de presă, tendența de a preface Statul poliglot ungar într'unul național maghiar. Procurorii regești, chieamați a interveni pentru respectarea legilor, nu s'au sfit a cere, ca jurații să nu-și formeze convingerea după cele zise în articolii incriminați, ci să cetească printre rinduri, ori să nu judece conform dreptății și după legile în vigoare, ci potrivit cu sentimentele lor de adevărați Maghiari. Ba în fața tribunalului

regeșe din Cluj, în fața juriului de presă, în fața unui numeros public, procurorul regeșe a adresat acusatului apostrofa, că devotamentul către persoana Monarchului nu e încă patriotism, și a insultat în cei mai nevrednici termini glorioasa decorațiune acordată de Maiestatea Voastră grănițerilor dela Năsăud: „*Für standhaftes Ausharren in der beschworenen Treue 1848—1849,*“ 1) declarând, că faptele, prin care Românii au meritat acea decorațiune, sunt o neștearsă pată de rușine pentru poporul român.

În Ungaria de astăzi, Maiestatea Voastră, păstrarea tradițiilor noastre dinastice, alipirea către Monarchie și iubirea de neam sunt crime politice reprimare cu asprime, și nimic mai mult ca procesele de presă intentate contra ziarelor române nu dovedește, că guvernul a știut tot d'a-una, și știe și astăzi, cât de generală și de adâncă e nemulțumirea Românilor, dar n'a voit să ție seamă de ea, n'a ținut să restabilească pacea și buna înțelegere, ci a crezut că este bine și potrivit cu interesele de rasă ale poporului maghiar, ca să facă toate opintirile spre a nu lăsa să se manifeste nemulțumirea.

F. Politica agrară a guvernului a fost condusă și ea în vederea a acestui scop.

Țiind seamă de importanța relațiilor agrare pentru întreaga dezvoltare socială și voind a asigura pacinica lucrare a marilor mase de agricultori, Maiestatea Voastră V'ați îndurat prea grațios a lua în patentele de la 1853 și 1854 un șir de dispozițiuni favorabile foștilor-iobagi.

Explicări și reexplicări ale acestor patente, precum și ale legilor aduse în cauza aceasta au favorizat în practica judecătorească elementul posesoratului contra intereselor și dreptului neîndoios al populațiunii rurale până la marginea insuportabilității. Numeroase comune române au făcut din cauza aceasta plângeri la Înaltul Tron a Maiestății Voastre; iară jurisconșulții români au adresat Dietei în anul 1880 un memoriu contra proectului de lege prezentat de guvern în materie agrară, care a fost ridicat cu toate acestea la valoare de lege ca art. XLV din anul 1880.

Ne mărginim dar aici a aduce la cunoștința Maiestății Voastre, că și astăzi, 44 ani după stergerea robotelor, referențele urbariale ale Statului stau în mare parte neresolvate și o numeroasă serie de procese între foștii posesori și iobagi sunt în curgere, îngreunând, ba împedicând chiar mersul dezvoltării economice, de oare-ce Românul nu

1) „Pentru statornica perseverare în credința jurată 1848—1849.“

știe, dacă nu cum-va i se va răpi dreptul de proprietate, câștigat cu sudoarea muncii lui și a prestațiunilor seculare.

Iar despre parțialitatea judecătorilor în cauzele urbariale luăm drept dovezi numeroasele procese, pe care le-am pierdut față cu proprietarii feudali ori față cu Erarul.

Poporul român, precum și bisericile și comunele românești mai mult încă au avut să simțā parțialitatea judecătorilor în afacerile segregationale de comasare și în cele de limitare, care sunt puse la cale anume spre a lua de la Romāni o parte cât se poate de mare din ceea-ce au în virtutea patentelor imperiale.

În cauzele de segregare justiția maghiară nu le dă foștilor urbarialiști competența ce li se cuvine în virtutea patentelor și a legilor urbariale, ci după procese trăgānate zeci de ani abia jumătate ori chiar a patra parte din ceea-ce li se cuvine conform dreptului de folosire ce 'l-au avut ca rēsplatā pentru prestațiunile urbariale. În cele mai multe comune ei sunt lipsiți și de acest drept, cu toate cā'l documentează.

În multe comune proprietarul, după anul 1848, a exclus cu volnicie pe foștii iobagi de la dreptul de lemnărit și pășunărit, în cāt acestia aū fost siliți să pornească procese de segregare. Aceste procese aū fost trăgānate de tribunale cātē 20 și 30 ani și aū costat mii de florini; după ce însă tribunalele au trebuit să recunoască dreptul foștilor iobagi, prin sentență validă, posesorii violatori n'aū fost condamnați și la despăgubire, deși dreptul civil obligă pe toți violatorii de drept la restituirea cheltuelilor de proces, pe care le cauzează.

O mai învederată dovadă de reavoință față cu poporul român este, cā acolo, unde segregările pădurilor și ale pășunilor s'aū făcut între Erar, ca proprietar, și între Romāni, ca foști iobagi, guvernul dispune prin oficialii săi, *ca folosirea pădurilor se nu 'i-se dee nici pe bani poporului român din localitate, ci să fie vëndută altora*. Astfel mai ales în munții Transilvaniei, unde poporul de secole s'a susținut din prāsirea de vite și din negoțul de lemne, Romānii abia se mai pot hrāni, de oare-ce prin sentențele date de tribunale în cauzele de segregatiune nu li-s'a dat întinderea de teritor potrivitā cu dreptul de folosire ce-'l aveau *ab antiquo*. Anume în Munții Apuseni ai Transilvaniei starea poporului e dar atāt de grea, încāt mare parte a populațiunii e mereu pe cale de emigrare.

Din toate aceste ese învederat la iveală, cā guvernul lu rează cu plan și cu premeditare, ca se le facā Romāni'or viața nesuferită în țara lor și se treacă la alții averile agonisite de dînșii.

Cu ocaziunea despăgubirii regaliilor, de exemplu guvernul a dispus,

ca sumele, care în sensul legilor vechi li-se cuveniau pe cele trei luni cantonale, dela 1 Octombrie până la 1 Ianuarie, foștilor iobagi, să nu se dea în mâinile lor și să nu se distribue între dânsii, ci să rămână avere comună, un capital, din ale cărui procente să se acopere o parte din cheltuelile comunei. S'a luat dar o dispozițiune legală, ca din veniturile unei proprietăți câștigate prin seculară slujbă iobăgească să se împărtașească, pe nedrept, și toți veneticii din comună, precum și proprietarii, care au primit la rândul lor despăgubirea pentru drepturile ce le avuseră. Aceeaș procedere ca și față cu averile grănițerești.

Pentru-ca Românii, în greaua situațiune ce li-s'a creat, să nu se poată ajuta nici ei între ei, *guvernul și legislațiunea maghiară nici până astăzi, după o viață constituțională de 25 ani, n'au creșut de cuviință a crea o lege privitoare la reuniuni și întruniri publice, ci a rămas ca guvernul să iee în privința aceasta dispozițiunile lui potrivit cu cerințele politiciei maghiare militante.* Astfel sub pretexte de nimic guvernul a refuzat Românilor incuviințarea cerută de dânsii spre a înființa reuniuni agricole ori culturale. Ba chiar femeilor române li-s'a interzis întrunirea în reuniune pur culturală. În acelaș timp reuniuni de maghiarisare, deci asociațiuni cu cel mai agresiv scop, s'au organizat și lucrează sub protecțiunea autorităților publice și întrețin lupta de rasă între deosebitele popoare ale țării.

Maiestate! Noi Românii nu dorim decât să putem trăi în bună înțelegere cu toți concetățenii noștri și să putem urma în pace lucrarea noastră culturală și economică. Pătrunși de conștiința trăinicieii și a incoruptibilității neamului nostru, noi am rîde de silințele zadarnice, pe care guvernul țării noastre și societatea maghiară încuragiată de dinsul și-le dau spre a ne duce la decadență culturală și economică, pentru-ca să ne facă accesibili pentru renegarea națională.

Acțiunea guvernului însă și a societății maghiare produce în mod firesc o reacțiune, care se manifestă în toate sferele vieții și astfel atât Monarchia, cât și patria noastră mai restrinsă e ținută în continuă frământare.

Sîntem chibzuți, Maiestatea Voastră, sîntem iubitori de ordine, leali și îndelung răbdători, dar sîntem oameni și nu se poate să rămănem neatînși, când în fiește-care zi sîntem provocați, insultați fără de sfială, loviți în interesele noastre culturale și în cele economice, amenințați în existența noastră națională.

Dovadă despre această amenințare e discursul, cu care președintele a deschis în anul 1883 „**Reuniunea maghiară de cultu a din Cluj**”, ședința de constituire.

Dovadă încă mai învederată sînt cele 25 puncte de comisiunea de o sută a reuniunilor culturale maghiare, în care se dă fără de încungiur pe față scopul de a maghiarisa tot ceea-ce nu este maghiar în Statul ungar. Văzînd reacțiunea produsă de această manifestațiune nehibzuită la cele-l'alte naționalități, autorii acelor puncte 'și au dat, cei drept, silința de a ascunde tendențele reuniunilor prin explicări și reexplicări: în practica vieții însă s'a dovedit cu prisos adevărul, că îndeosebi reuniunea maghiară de cultură din Transilvania a fost înființată și e condusă cu scopul, ca aici în Transilvania elementul maghiar, sprijinit de guvern și de Maghiarii din Ungaria proprie, să absoarbă încetul cu încetul pe Români și pe Germani în corpul națiunei maghiare; iar' cele-l'alte reuniuni din Ungaria au să lucreze pentru absorbirea Românilor. Siavilor și Germarilor de acolo.

Dovadă practică e înființarea de școale maghiare în comune cu populațiune română, cum sunt Rodna, Bucium ș. a. unde nu erau reclamate de nici o trebuință, deoarece-ce acele comune aveau școalele lor profesionale conform cu prescrierile învățămîntului.

Dovadă faptul, că sub pretextul, că o mare parte a elementului maghiar din Transilvania s'a românizat, se lucrează cu violență pentru remaghiarisarea multor sate române, cărora li-se impune renegarea.

Dovadă, în sfîrșit, discursul rostit de președintele consiliului de miniștri la 7 Februarie 1892, la Timișoara, în fața alegătorilor săi, cărora le zice: „*Nézetem szerint a hazában lakó idegen ajku nemzetiségek assimilására és m. gnyugtatására leghelyesebb út az ha a törvényhozás oly intézkedések-t létsit és a kormány oly módon hajtja végre, hogy a különböző nemzetiség khez tartozó honpolgárok ez intézmények oltalma alatt jól érrezzék magokat. Tegyünk m. g mindent az ország és en nek gyicsrészei gyarapodására, Legyen jó o'csó és igazságos közigazgatás és igazságos szolgáltatás, mert ezek segélyével fogg minden erőszak nélkül megoldotni a nemzetiségi kérdés, —és ezért ebb. n a kérdésben ezen utat szandékozik követni a kormány.*“

Președintele consiliului de miniștri consideră deci ca străine toate limbile afară de cea maghiară și nu caută în viața Statului decât cele

1) „După părerea mea mijlocul cel mai bun pentru asimilarea și liniștirea naționalităților străine din țară este ca legislațiunea să facă astfel de instituții și guvernul astfel să le execute, ca cetățenii de deosebite naționalități să se simtă bine sub scutul acestor instituții. Să facem totul pentru prosperitatea țerii și a părților sale. Administrația să fie bună etfină și dreaptă, dreaptă să fie distribuirea justiției, pentru-că astfel chestiunea naționalităților se va resvolva fără nici o violență, de aceea guvernul are de gând a urma pe această cale în această chestiune.“

mai potrivit mod pentru asimilarea cetățenilor ce vorbesc în acele limbi străine. În vederea acestei asimilări au să fie create și executate legile, pentru-ca să se obțină mulțumirea indivizilor, iar' nu a individualităților naționale, care au să fie ignorate.

Se poate oare, ca să nu se revolte în Români conștiința națională, când ei se văd tratați chiar de șeful guvernului ca străini și considerați numai drept material de asimilare pentru sporirea poporului maghiar !

Incuragiați de guvern și ajutați în toate iutreprinderile lor de asimilare, concetățenii noștri au devenit încetul cu încetul atât de îndrăsneți și de intoleranți, încât nu mai pot suferi nici o manifestare a vieții naționale române. Astfel în anul 1891, la Cluj, adunându-se Români, ca să protesteze contra proiectului de lege privitor la asilele de copii, ei au fost atacați de către publicul maghiar cu petri și insultați în cel mai ordinar mod, fără ca autoritățile publice să fi crezut de cuviință a interveni la timp pentru menținerea ordinii. „Reuniunile maghiare de cultură“ nu sunt în adevăr decât organizarea societății maghiare pentru cea mai agresivă luptă de rasă, care, dacă nu va fi curmată la timp, nu poate să ducă în ultimele ei consecințe decât la cele mai mari nenorociri pentru patrie.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Maiestatea Voastră Imperială și Regala Apostolică !

Prima datorie a cetățeanului e sinceritatea față cu Monarchul și față cu concetățenii săi, și Români au împlinit totdeauna datoria aceasta.

În conștiința marilor interese de dezvoltare și de existență, care leagă pe poporul român de Monarchie, și din devotament către Maiestatea Voastră Români au primit cu supunere situațiunea creată prin dualism, ca pe una care nu poate să fie decât trecătoare, și au suferit cu îndelungă răbdare nedreptățile ce li s'au făcut în timp de un pătrar de secol. Ei însă n'au încetat nici odată ași da silința să oprească pe conducătorii Statului din calea primejdioasă pe care au apucat.

Având în vedere că „*Volenti non fit injuria*“, Români au protestat totdeauna fără de sfială contra ori-și-cărei călcări de drepturi odată câștigate și și-au rezervat în fața țerii și în fața lumii dreptul de revindicare pe timpuri mai priincioase pentru dezvoltarea internă a Monarhiei.

Toate silințele pacifice și toate protestările lor leale au rămas însă zadarnice.

Am arătat în acest Memorand al nostru, că uniunea și inaugurarea

ei prin art. de lege XLIII. ex. 1868 este o desconsiderare a tuturor drepturilor naționale câștigate de Români ca element ce compune majoritatea precumpănitoare în vechia Transilvanie, precum și a tuturor legilor fundamentale, a Pragmaticii Sanctiuni, care asigură independența administrativă a acestui Principat, — perhorescarea deplină a elementului român, — o injurie atât din punctul de vedere legislativ și juridic, cât și din cel politic.

Am arătat, că legea electorală, basată pe legile timpurilor feudale, este o înverdată mistificare în ceea-ce privește exercitarea celui mai cardinal dintre drepturile reclamate de spiritul de libertate și de adevăratul constituționalism, o înăbușire în formă legală a exprimării voinței popoarelor: ea despoaie pe majoritatea cetățenilor, țării și indeosebi pe Români de dreptul lor reprezentativ, și atât prin arondarea artificioasă a cercurilor electorale, cât și prin volnicia puterii publice se asigură, în interesul dominațiunii de rasă, precumpănirea minorității, de unde urmează, că țara nu e reprezentată de adevărații factori ai popoarelor ei, și legislațiunea, Dieta, e un falsificat.

Am arătat, că cea mai de căpetenie cestiune de organizare internă, cestiunea naționalităților, a fost rezolvată în mod injust, contra cerințelor dezvoltării dreptului nostru public și contra adevăratelor interese de consolidare ale Statului. Legii, prin care s'a făcut încercarea de a rezolva cestiunea aceasta, îi lipsește basa principiară, care consistă în asigurarea legală a existenței și liberei dezvoltări a individualității naționale. Ignorând cu desevirșire individualitățile etnice, care constituiesc Statul, legea recunoaște numai indivizi de deosibită naționalitate, pe care îi declară drept o singură națiune maghiară, pentru-ca astfel să creeze o basă legală pentru silințele de asimilare.

Am arătat, că legea aceasta, anume în ceea-ce privește dispozițiunile favorabile pentru naționalități, e o literă moartă și nu se mai ține seamă de asigurările date din partea puterii supreme pentru libera dezvoltare națională a elementelor ce constituiesc majoritatea cetățenilor.

Am arătat, că art. de lege 42 ex 1868 și aplicarea lui în practica vieții sânt, ca legea pentru egala îndreptățire, o desmintire fățișe a i deii de egalizare națională, în cuprins și în formă de aplicare în mijloc legal pentru cultivarea ideii de Stat național maghiar și în municipii, despoid pe cât numai se poate pe celelalte popoare de dreptul cetățenesc municipal.

Am arătat, că acele dintre dispozițiunile legilor privitoare la învățământul public, care asigură întrucâtva libertatea de dezvoltare

culturală a tuturor naționalităților, nu se consideră, nu se respectează: guvernul nesocotește dreptul confesiunilor și al persoanelor private de a înființa și susține din propriile lor mijloace școli și alte așezăminte de cultură; el refuză autorizațiunea cerută de cei-ce vor să înființeze asemenea așezăminte, și supune pe cele existente, în ceea-ce privește învățământul unei conduceri maghiarisătoare; el încurajază silințele de maghiarisare prin subvențiuni nemeritate, date din fondurile Statului fie învățătorilor, fie preoților, fără de a mai consulta autoritățile competente; el susține învățători destituiți de autoritățile competente pentru abateri grave, dacă ei sivesc cauza Maghiarismului; el a introdus corupțiunea chiar în sinul bisericilor și a atacat simțământul religios, care e baza ordinii sociale.

Am arătat, că libertatea cuvântului și îndeosebi libertatea de presă pentru Români nu există și că legea de presă e un instrument pentru înăbușirea exprimării convingerilor.

Am arătat, că legile agrare, revădute de legislațiunea țării, au înălțurat cele mai cardinale dispozițiuni ale patentei și că procesele de limitare se trăgănează deci de ani în paguba economiei și cu intențiunea învederată de a favorisa pe posesorii maghiari față cu clasa română muncitoare.

Am arătat, că poporul român e exclus din legislațiuni, din reprezentanțele comitatense, dela oficiile publice, iar' limba lui e scoasă din toate sferile vieții publice și judiciare.

Am arătat, în sfârșit, că deși contribuie cu averea și cu sângele fiilor sei pentru susținerea Statului, în schimbul jertfelor ce aduce, Statul nu face nimic pentru dezvoltarea lui culturală și economică, ci e oprit chiar de puterea publică a Statului în dezvoltarea lui culturală și economică și întâmpină cele mai mari greutăți în exercitarea drepturilor de autonomie bisericească și de liberă asociere.

Maiestatea Voastră !

În timpul dela 1849 până la 1866, Românii au câștigat, întotdeauna ca celelalte popoare mai înainte asuprite ale Monarchiei, un întreg șir de drepturi și de garanții pentru dezvoltarea lor națională. Deși în pactațiunile dualiste s'a stabilit respectarea acestor drepturi și asigurarea lor prin legi create în formă constituțională, experiențele făcute în timpul unei vieți constituționale de douăzeci-și-cinci de ani au produs în inimile Românilor convingerea, că elementele ridicate prin falsă aplicare a formelor constituționale în fruntea Statului nu se țin de angajamentele luate, nu respectează drepturile acordate de Maiesta-

tea Voastră din plină putere monarchică și în conformitate cu adevăratele interese de fortificare ale Monarchiei, ci consideră drept o cestiune de ambițiune națională de a face ca Statul ungar constituțional să iee prin legiferarea și executarea constituțională tot ceea-ce ni-s'a dat din partea Monarchiei austriace unitare. Călcarea angagiamentelor supărătoare, ascunderea adevărului asupra relațiunilor interne, reaua credință în formularea legilor și în aplicarea lor, violentarea în jos și amenințarea în sus au fost proclamate drept axiome de Stat în patria noastră mai restrinsă, și de aceea aici, în țările Coroanei ungare, aședemintele constituționale nu servesc spre asigurare liberului exerciț al drepturilor și spre înaintarea pacinicei desvoltări, ci dau numai unei minorități violente și lărmuitoare putința de a asupra majoritatea compusă din elemente muncitoare și gata în totdeauna să subordoneze interesele lor particulare marilor interese ale Monarchiei.

Puși în fața acestei situațiuni, delegații trâmși de alegătorii români la conferența electorală ținută la Sibiu în zilele de 20 și 21 Ianuarie a. c. s'au vedut siliți a lua în unanimitate și următorul conclus:

„Ori-cât de indispensabil trebuie să apară pentru fiecare patriot nepreocupat o schimbare salutară, totuși conferența față cu desvoltarea ce o iau lucrurile se simte constrinsă la dureroasa mărturisire, că nu numai față cu regimul, ci și față cu toți factorii parlamentari și-a perdut încrederea. Ea crede, că sanarea rului țara nu-'l poate aștepta decât numai dela o intervențiune corespunzătoare a celui alt factor, a factorului suprem, de fapt a Coroanei, care în pozițiunea sa înaltă, stând peste orice particularism și ca adevărat reprezentant al intereselor celor mai înalte ale Statului are chemarea constituțională de a se interpune cu sacra sa autoritate și plenitudine a puterii sale, ori de câte-ori Statul ajunge într'o stare în care organismul seu este amenințat chiar în structura sa cea mai internă Conferența susține deci cu deplină încredere în gloriosu ei purtător, preagrațiosul nostru Monarch, conclusul conferențelor trecute cu privire la subșternerea unui Memorand la Tron, și decide ca acest Memorand să se prezenteze fără aminare“.

Maiestatea Voastră Imperială și Regală Apostolică!

Preagrațioase Stăpâne!

Implinind însărcinarea, cu care am fost onorați din partea oamenilor de încredere ai concetățenilor nostri români, ne simțim datori a pune în vederea Maiestății Voastre, că comitenții nostri, Români, nu sunt numai ei singuri în starea nesuferită, asupra căreia am atras prin acest Memoriu părinteasca luare aminte a Maiestății Voaste.

Dela Porțile-de-Fer și până în Lăița, din Marea-Aadriatică și până în culmile Carpaților galițieni țara e frământată de continue agitațiuni și cuprinsă de adâncă nemulțumire. Chiar concetățenii nostri maghiari, vădând zăcărnicia silințelor lor utopice, sânt cei mai agitați și mai nemulțumiți și împing mereu spre sguduiuri violente.

O politică de Stat, care atât în bazele ei, cât și în scopul ei final e greșită, nu poate să fie decât desastroasă, atât pentru cei ce stăruie în ea, cât și pentru patrie și Tron. Diametral opusă trecutului milenar și negând constituționalismul liberal și adevărat, politica aceasta trebuia neapărat să producă o generală nemulțumire, care poate să fie înlăturată și ascunsă un timp oare-care, dar' nu poate să fie înlăturată prin paliative, ci crește pe infundate și devine din zi în zi mai amenințătoare.

Singura înfrățire sinceră și intemeiată pe respectarea reciprocă a intereselor de existență și de dezvoltare națională poate să ducă Statul spre consolidarea internă și spre fortificarea, de la care atirună existența lui în grelele timpuri prin care trecem.

Regatul ungar, afară de Croația, care se bucură de autonomia ei, are o populațiune de vre-o 13,200,000 suflete.

Aproape a patra parte din această populațiune, vre-o trei milioane de suflete sânt Români așezați în masse compacte în vechea Transilvanie, în Banat, în Arad, Bihor, Selagiu, Sătmar și Maramureș, adică hotarele orientale ale Monarhiei, pe țărmul stâng al râului Tisa, n triumghiul dintre Tisa și Murăș și între munții mărginași ai Transilvaniei, pe un teritor de vre-o 134,630,54 chm. unde ei fac 60-95% din întreaga populațiune. E adevăr neîndoios, că ei se află aici și că stăpănesc, ca proprietate privată ori comună, în aproape aceiaș porțiune pământul țerii. E adevăr neîndoios, că muncesc pământul acesta și jertfesc din roadele muncii lor, plătind fel de fel de dări, pentru susținerea Statului. E adevăr neîndoios că dau, ca oșteni, jertfă de sânge pentru apărarea țerii. E adevăr neîndoios, dovedit prin miile de școale, pe care le-au înființat și le susțin din propriile lor mijloace, că ei au conștientă națională și nu vor să fie luați drept niște indivizi, ci se impun ca popor deosebit, care are aspirațiunile sale cultura'e.

E adevăr dovedit prin luptele, pe care le-au purtat în timpul secolelor trecute fără de răgaz și prin silințele ce și au dat să-și creeze o clasă conducătoare că ei au conștientă despre importanța lor etnică, geografică și politică, își cunosc drepturile și țin să fie tratați întru toate deopotrivă cu celelalte popoare în conclocuitoare, îndeosebi și deopotrivă cu poporul maghiar.

A nega aceste adevăruri, a le trece cu vederea, a le nesocoti, a nu voi să le știi când ele se impun, este o gravă abatere de la cele mai elementare resoane de Stat.

Chiar dacă Românii n'ar avea nici un trecut istoric și ast-fel nici o basă legitimă luată din trecutul milenar al Statului pentru pretențiunile lor, chiar și numai faptul, că ei sînt, voesc cu toată hotărîrea și pot mult în anumite împrejurări e destul motiv politic spre a determina pe ori-și-care guvern să țină seamă de interesele lor legitime. Cu atît mai virtos trebuie să țină seamă de aceste interese, cînd ei nu cer decît ca dreptul public al țării să nu fie desvoltat contra tradițiunilor seculare, ca să fie respectate drepturile odată cîștigate de dinșii și să li-se asigureze ca unui popor odată recunoscut ca atare, libertatea de desvoltare.

Și aceeași pozițiune, ca Românii, o au și concetățenii noștrii germani, precum și cei slavi în Statul ungar, aceleași resoane de Stat cer, ca să se țină seamă de interesele lor legitime.

Sistemul inaugurat în anii 1866—1868 n'a ținut seamă de aceste resoane de Stat, și ast-fel a fost peste putință și realizarea dorinței Maiestății Voastre de a vedea pe popoarele ce constituiesc Statul ungar poliglot ajunse la o mai fericită împreună viațuire. Din contră, după o viață constituțională de douăzeci-și cinci de ani, spiritele sînt mai invrăjbite ca ori-și-cînd și lupta de rasă a fost organizată cu premeditare.

Nu mînați de gânduri pornite din egoism național, ci cuprinși de în-grijire patriotică am venit în fața gloriosului Tron al Maiestății Voastre : calea, în care ne aflăm e tot cea aleasă de părinții, bunii și stră-bunii noștri care, plini de încredere în pîrinteasca purtare de grije și în înțelepciunea providențială a Împăratului lor, au vîrsat totdeauna cu inima veselă sîngele lor pentru Monarchie și Tron.

Vedînd nemulțumirea generală, de care sînt coprinse toate straturile societății, și greutățile mari ale timpului, Românii au ținut să caute mîngăere și îmbărbătare la Maiestatea Voastră, făcîndu-și datoria de supuși leali și sinceri.

Ați, ca totdeauna, convinși că numai prin o sinceră înfrățire a popoarelor se poate asigura pacinica desvoltare a patriei noastre, Românii stăruie în dorința, ca în formă legală și prin concursul factorilor competenți sistemul de guvernare să fie reformat în patria noastră astfel, ca să se asigureze drepturile odată cîștigate și să se țină seamă de interesele legitime ale tuturor popoarelor ce compun Statul ungar poliglot.

Stăruim deci și de astădată asupra votului separat subșternut Maiestății Voastre din partea deputaților și regaliștilor români din Dieta ținută la

Cluj în Noembrie 1865 și tragem din nou luarea aminte a Maiestății Voastre asupra modului, cum s'au contopit Banatul și așa numitele părți adnexe.

Unitatea Monarhiei și resoanele de Stat, care militează pentru această unitate, precum și adevăratele interese ale Regatului ungar cer imperios, ca toate elementele compunătoare de Stat să se simțā multumite și dispuse a da sângele și avutul lor pentru întărirea și apărarea patriei comune, iar' aceasta nu' e cu puțință câtā vreme drepturile naționale nu sânt legal recunoscute și respectate în practica executivă.

Inercarea de a ajunge la consolidarea Statului ungar prin asigurarea dominațiunii exclusive a poporului maghiar s'a dovedit zadarnică și după opintiri făcute în timp de un pătrar de secol. Nici prin număr, nici prin cultură, nici prin prudență politică, poporul maghiar nu s'a ridicat la destulă superioritate, ca să poată conduce afacerile patriei comune el singur, fără sprigin din partea celorlalte popoare, ba chiar în luptă cu ele. Ideea de a preface Statul ungar poliglot, prin unificarea națională a elementelor lui constitutive, într'unul național maghiar, s'a dovedit ca utopie primejdioasă. Astfel actualul Stat ungar se presentă ca o formațiune, care nu are decât menirea de a susține dominațiunea maghiară cu ori-ce preț, ajutând pe Maghari să despoaie pe ceilalți concetățeni ai lor și să facă din roadele muncii săvirșite de alții un condamabil lux de aședeminte naționale maghiare, pe când ații sânt lipsiți de cele mai elementare înlesniri în lucrarea lor culturală.

Salutea Monarhiei, a patriei noastre mai restrinse, și chiar a poporului maghiar îndeosebi cere să se pună capăt acestei stări de lucruri și să se iee cât mai curând inițiativa pentru asociarea internă a popoarelor, pentru-ca, adunați cu iubire și cu încredere împregiurul Tronului să emulăm cu toții intru consolidarea și fortificarea patriei comune.

Astăzi, după ce popoarele au fost învrăjbite prin o politică nesocotită și îndărătnică, numai de la fireasca mijlocire a Maiestății Voastre se mai poate aștepta o asemenea schimbare salutară în vișta noastră comună.

Pătrunși dar' de dorul păcii de atâta timp perdute, îngrijați de soarta patriei și plini de încredere în înțelepciunea și în părinteasca sollicitudine a Maiestății Voastre, Românii se mângăie cu speranța, că și de astădată, ca în atâtea rinduri, se va adeveri tradiționala lor credință:

că vindecarea relelor și liniștea inimilor tot dela Tron vine în cele din urmă, căci ale Monarchului sânt inimile și inimile sânt plenitudinea puterii.

Ai Maieștății Voastre cei mai credincioși supuși

Comitetul designat de adunarea generală a reprezentanților tuturor alegătorilor români din Transilvania și Ungaria pentru așternerea Memorandului

Sibiiu, 26 Martie 1892

Dr. Ioan Rațiu m. p.,
președinte.

George Popp de Băsești m. p.,
vice-președinte

Eugen Brote m. p.,
vice-președinte

Dr. Vasile Lucaciu m. p.,
secretar general.

Septimiu Albini m. p.,
secretar.

Legea pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor din Ungaria şi Transilvania.

Art. de lege 44 din an. 1868 relativ la egala îndreptăţire a naţionalităţilor.

Având în vedere, că toţi cetăţenii Ungariei, după principiile constituţiunii, formează şi din punctul de vedere politic o singură naţiune, naţiunea nedespărţită unitară maghiară, a cărei membru e fiecare cetăţean al patriei, aparţie el ori-cărei naţionalităţi;

mai considerând, că această egală îndreptăţire nu poate face obiectul unor dispoziţiuni speciale, decât *numai* cu privire la întrebuiţarea oficială a deosebitelor limbi obicinuite în ţară şi *numai* întru cât o permite unitatea ţarei, posibilitatea practică a guvernării şi a administraţiunii;

lăsând neatinsă în toate celelalte raporturi egala îndreptăţire a cetăţenilor, cu—privire la întrebuiţarea oficială a diferitelor limbi, vor servi drept basă următoarele norme:

§ 1.— De oare-ce în virtutea unităţii politice a naţiunii *limba Statului ungar este cea maghiară*, limba de desbateri şi de afaceri a parlamentului maghiar va fi şi în viitor cea maghiară; legile se vor publica în limba maghiară, dar se vor tipări în traducere autentică şi în limbele tuturor celorlalte naţionalităţi din ţară; limba oficială a guvernului rămâne şi în viitor limba maghiară în toate ramurile administraţiunii.

§ 2.— Procesele verbale ale jurisdicţiunilor vor fi dresate în limba oficială a Statului; dar pot fi întogmite şi în limba, pe care o doreşte cel puţin a cincea parte a membrilor ce compun corporaţiunea sau comisiunea de jurisdicţiune. Dacă se constată divergenţe în diferitele texturi, *cel maghiar se consideră ca normativ*.

§ 3.— Ori-cine are dreptul să vorbească în adunările jurisdicţiunii, poate vorbi atât ungureşte, cât şi în limba sa maternă, dacă ea nu este cea maghiară.

§ 4.— Jurisdicţiunile întrebuiţează în adresele lor către guvernul ţarei limba oficială a Statului; ele se pot însă servi *pe o a doua coloană şi de una din limbele*, pe care le întrebuiţează în procesele lor verbale. În adresele lor reciproce pot să se servească sau de limba Statului sau de limba aceea, care conform § 2 a fost admisă la redactarea proceselor-verbale de jurisdicţiunea, căreia i se transmite adresa.

§ 5.— În administraţiunea internă funcţionarii jurisdicţiunii se ser-

vesc de limba oficială a Statului; întru cât însă prin aceasta s'ar crea dificultăți practice unor certe jurisdicțiuni, sau vreunui funcționar, funcționarii respectivi *pot* întrebuița *în mod excepțional* una din limbile, în care se întognesc procesele-verbale ale jurisdicțiunii lor. De câte ori însă o reclamă considerațiuni de supraveghere a Statului sau de administrație, raporturile și dosarele oficiale trebuiesc înaintate în acelaș timp și în limba oficială a Statului.

§ 6 — Funcționarii jurisdicțiunii se vor servi în circumscripțiunea jurisdicțiunii lor în corespondențele oficiale cu comunele, adunările, societățile, institutetele, și cu particulari *după cât e posibil* de limba acestora.

§ 7.— Ori-care locuitor al țării poate întrebuița în cazurile când recurge ca reclamant, acuzat sau ca petent la ocrotirea legii și la sprijinul judecătorului. fie în persoană, fie printr'un procurator, fără intervențiunea unui avocat:

- a) la propria sa judecătorie comunală limba maternă;
- b) la altă judecătorie comunală limba de afaceri și de redactare a comunei respective;
- c) la propria sa judecătorie de ocol limba de afaceri și de redactare a comunei sale proprii;
- d) la alte judecătorii, aparțină ele jurisdicțiunii sale sau la alta, limba de redactare a jurisdicțiunii, din care face parte judecătoria respectivă.

§ 8.— În cazul prevăzut de § 7, judecătorul resolvă plângerea sau petițiunea în limba plângerei sau a petițiunii; interrogatorul părților și al martorilor, constatarea judecătorească și alte acte judecătorești de procedură în procese sau afară de procese, cât și în procedura penală le redactează în limba părților împrecinate, respective a părților interogate; dosarele procesului însă le face în limba, pe care o aleg în comun acord părțile împrecinate, d'între limbile de redactarea actelor jurisdicțiunii. Dacă n'au putut cădea de acord în această privință, judecătorul poate redacta dosarul afacerii în una din limbele de redactare a actelor jurisdicțiunii, este însă obligat să le explice părților conținutul lor, la necesitate și cu ajutorul unui interpret.

Tot asemenea este obligat judecătorul să le explice respective să facă să li se interpreteze părților documentele cele mai importante ale procesului, dacă ele ar fi redactate într'o limbă, pe care n'ar pricepe-o una din părțile împrecinate.

Citația de înfățișare se va redacta în interesul părții citate, dacă se poate constata imediat, în limba sa maternă, de altminteri însă în limba de redactare a comunei, în care domiciliază partea citată sau dacă nu, în limba oficială a Statului.

Decisiunea judecătorească se dă în limba dosarului afacerii; judecătorul este însă obligat să-l comunice, respective să-l formuleze fie cărei părți în limba, pe care o voește ea, dacă această limbă face parte din limbile de redactare a actelor municipiului, la care aparține judecătorul.

§ 9.— În toate procesele civile și penale, care se poartă cu intervențiunea unui avocat, se va urma la judecătorii de prima instanță pretutindinea tot procedura de până acuma în privința limbei atât în proces, cât și la darea sentinței, câtă vreme legislațiunea nu s'a pronunțat asupra organizațiunii definitive a judecătoriiilor de întâia instanță și asupra introducerii procedurii orale.

§ 10.— Judecătoriiile eclesiastice își aleg înșile limba lor oficială.

§ 11.— La autoritățile fonciare se va întrebuința limba oficială a tribunalului respectiv; dacă însă o cer părțile, atât decisiunea cât și extrasul se vor elibera în limba oficială a Statului sau în una din limbile de redactare a actelor municipiului, pe a cărui teritor se află autoritatea fonciară.

§ 12.— În procesele în apel, care nu s'au desbătut în limba maghiară sau care sunt prevăzute cu documente nemaghiare, Curtea de apel face să se traducă, întru cât e necesar, în limba maghiară atât dosarele procesului cât și documentele, de către translatorii jurați, cari urmează să fie angajați la Curțile de apel cu cheltuelile Statului, și începe desbaterea procesului în traducția autentică respectivă.

Resoluțiunile, hotărârile și sentințele și le va formula Curtea de apel totdeauna în limba oficială a Statului.

Dacă procesul s'a înapoiat judecătoriei respective de prima instanță, ea va fi obligată să comunice, respective să formuleze fie-cărei părți decisiunea, hotărîrea sau sentința în limba, pe care o cere partea întru cât această limbă este limba oficială a judecătoriei sau o limbă de redactare a municipiului.

§ 13.— *Limba oficială a tuturor judecătoriiilor create de guvernul Statului, este cea maghiară.*

Conform § 3 al art de lege din 1869 toți judecătorii se numesc de Rege cu contrasemnarea ministrului de justiție.

§ 14.— Comunitățile eclesiastice își pot fixa înșile după dorință, fără prejudiciul drepturilor legale ale superiorilor lor bisericești limba pentru redactarea matriculelor și pentru resolvarea afacerilor lor bisericești, tot asemenea—în limitele legii despre instrucția țării—limba de instrucție în școlile lor.

§ 15.— Corporațiunile și autoritățile bisericești superioare își determină singure limba pentru desbateri, redactarea actelor, pentru a-

faceri și comunicația cu comunele lor bisericești. Dacă aceasta nu este limba Statului, rapoartele trebuie înaintate, în interesul supravegherii Statului, totodată și în traducție autentică în limba oficială a Statului.

Dacă diferite autorități bisericești se pun în comunicație una cu alta, ele se servesc sau de limba oficială a Statului sau de limba bisericii, cu care intră în relație.

§ 16.— Autoritățile bisericești superioare și supreme pot întrebuița în petițiunile lor către guvernul Statului limba lor de afaceri sau de redactare a actelor și scriind pe a doua coloană conținutul în limba oficială a Statului, în adresele lor către municipii sau organele acestora numitele autorități bisericești pot întrebuița sau limba Statului, sau unde sunt mai multe limbi pentru redactarea actelor, una din aceste limbi; comunitățile bisericești însă pot întrebuița în relațiile lor oficiale cu guvernul Statului și cu jurisdicțiunile lor proprii limba oficială a Statului sau propria lor limbă de afaceri, însă în comunicația cu alte jurisdicțiuni, una din limbile de redactare a jurisdicțiunilor respective.

§ 17.— Determinarea limbei de instrucție în școlile înființate deja de Stat respective de guvern, sau în cele ce se vor înființa după necesitate, întru cât nu dispune legea altfel, intră în atribuțiile ministrului de instrucție. De oare-ce însă succesul instrucției publice este, din punctul de vedere al culturii generale și al binelui public, unul din scopurile cele mai înalte chiar ale Statului, acesta este obligat să îngrijească ca cetățenii, ce trăesc în masse mai mari, aparțină ei or cărei naționalități, să se poată cultiva în regiunile locuite de ei în limba lor maternă până în momentul, când încep studiile academice superioare.

§ 18.— În școlile de Stat secundare și superioare, care există sau urmează să se creeze în părțile, unde se obicinuește mai mult de cât o singură limbă, se va crea pentru fie-care din aceste limbi catedre de limbă și literatură.

§ 19.— La Universitatea țării limba de propunere este cea maghiară dar se vor înființa catedre și pentru limbile obicinate în țară, și pentru literaturile lor, întrucât ele nu sunt deja create.

§ 20.— Adunările comunale își aleg singure limba de redactare și de afaceri. Protocolul de ședință se va dresa în acelaș timp și în limba, pe care o admite a cincea parte a membrilor cu drept de vot

§ 21.— Funcționarii comunali sunt obligați să se servească în relațiile lor cu locuitorii comunei de limba acestora.

§ 22.— Comuna poate întrebuița în adresele ei către municipiu și organele acestuia și către guvernul Statului limba oficială a Statului

sau propria ei limbă de afaceri; în adresele ei către alte municipii și organele acestora limba oficială a Statului sau una din limbile pentru redactarea actelor municipiului respectiv.

§ 23. — Fie-care cetățean al țării poate înainta petițiile sale la propria sa comună, la autoritatea bisericească, la municipiu și la organele acestuia cât și la guvernul Statului în limba sa maternă.

În petițiile sale către alte comune, municipii și organele lor se poate servi sau de limba oficială a Statului sau de limba de redactare sau de una din limbile de redactare a actelor comunei respective sau a municipiului respectiv.

Aplicarea limbei în afacerile justiției să regulează în § 7—13.

§ 24. — În adunările comunale și bisericești cei în drept să vorbească sunt liberi să întrebuițeze limba lor maternă.

§ 25. — Dacă particularii, bisericile, societățile, institutele private și comunale, care nu posed dreptul de jurisdicțiune nu întrebuițează în adresele lor către guvern limba oficială a Statului, se va alătura, la textul maghiar original al decisiunii luate în privința acestor petițiuni o traducție legalisată în limba petițiunei.

§ 26. — Ca și în trecut, așa și în viitor, cetățenii, cât și comunele, bisericile, și comunitățile bisericești, de ori-care naționalitate, au totdeauna dreptul să înființeze din propria lor inițiativă sau prin asociație, școli primare, secundare și superioare.

Pentru acest sfârșit și pentru crearea de alte institute destinate la dezvoltarea limbei, artei, științei, agriculturii, industriei și comerțului, cetățenii pot forma societăți și reuniuni sub supravegherea Statului prevăzută prin lege; pot stabili statute și lucra în conformitate cu ele, după ce au fost aprobate statutele de către guvernul Statului, ei pot strînge și fond de bani și-l pot administra, neapărat sub supravegherea din partea guvernului Statului, de altfel conform exigențelor lor naționale. — Institutele de cultură și celelalte institute astfel create sunt egal îndreptățite cu institutele de Stat de aceeași natură și grad—școalele însă numai atunci, când se respectează prescripțiunile legii asupra instrucțiunii publice.

Limba institutelor private și a reuniunilor o determină fondatorii.

Societățile și institutele înființate de ele comunică în limba lor proprie; în relații cu altele sunt decisive în privința întrebuițării limbei dispozițiunile § 23.

§ 27. — De oare-ce la ocuparea funcțiunilor nu se va lua nici în viitor altă normă de cât capacitatea personală, tot asemenea și de aci înainte naționalitatea cui-va nu se va putea considera, ca piedică la numirea lui într-o funcțiune sau demnitate. Din potrivă guvernul, Sta-

tului va purta grije, ca să se recruteze pentru funcțiunile judecătorești și administrative ale țării și mai cu seamă pentru funcțiunile de comiți supremi, după putință, persoane din sinul diferitelor naționalități, care să poseadă perfect cunoștințele necesare în limbi cât și celelalte aptitudini.

§ 28.—Dispozițiunile legilor anterioare, care contrazic stipulațiunilor de mai sus, se abroagă.

§ 29.—Dispozițiunile acestei legi nu se întind asupra Croației, Slavoniei și Dalmației, care posed un teritor deosebit și formează din punct de vedere politic o națiune deosebită, ci pentru acestea vor servi ca normă chiar în privința limbei, convențiunile, care s'au stabilit între parlamentul maghiar pe de o parte și Dieta croată-slavonă pe de altă parte și în virtutea căreia deputații acestor țări pot vorbi în parlamentul croato-maghiar comun ¹⁾ și în limba lor maternă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Adică în parlamentul din Budapesta.

Legea transilvană de la 1864 privitoare la întrebuintărea celor trei limbi ale țării în comunicațiunea oficială. 1)

§ 1.— Cele trei limbi ale țării adică: limba ungară, germană și română sunt egal îndreptățite în comunicațiunea publică oficioasă.

§ 2.— Părților le stă în voie a întrebuinta în toate esibitele de ori și ce soi, cum și în toate pertractările oficioase veri și care din cele trei limbi ale țării.

§ 3.— Cereri verbale ale părților cum și fasiunile acelora, mai încolo ale martorilor și pricepătorilor de lucru se vor lua la protocol într'una din cele trei limbi ale țării și anume în acea care o va numi partea, martorul sau pricepătorul de lucru care e de ascultat.

§ 4.— La pertractările judecătorești în și afară de cause controversate când participă mai multe părți, îi stă în voia fie-cărei părți a întrebuinta ori și care din cele trei limbi ale țării.

§ 5.— Esibitele părților ori cererile lor date la protocol, trebuiesc rezolvate în aceiaș limbă în care a fost făcută petițiunea sau cererea luată la protocol.

§ 6.— În casurile acele, când participă mai multe părți, se vor expedia decisiunile judecătorești cum și motivele în acea limbă, în care a fost compusă petițiunea sau incusa, respective întâiul esibit ori întâia cerere verbală.

Celor lalte părți li se vor expedii la cererea lor și traduceri din decisiune în acea limbă, în care au luat ele parte la pertractare.

§ 7.— Pertractarea finală verbală, publicarea și expediarea sentenței se va face în cea din cele trei limbi ale țerei, care e limba maternă a acusatului. Totuși are acusatul voie liberă, ași alege pentru aceasta, alta din cele trei limbi ale țerei, pe care el însă trebuie să o priceapă.

§ 8.— Decisiunile oficiilor și judecătoriilor mai înalte se vor expedii asemenea în acea limbă, în care trebuie date afară părților aceste decisiuni după dispozițiunile (§ §-lor 5, 6 și 7).

§ 9.— Fie-cine poate întrebuinta în pertractările publice ori și care din cele trei limbi ale țării.

§ 10.— În comunele cetățenești și sătești defige limba afacerilor interne în treburi comunale reprezentanța comunei.

§ 11.— În municipii defige limba pentru afacerile municipale reprezentanța respectivului municipiu.

§ 12.— Determinațiunile paragrafelor 10 și 11 vor avea valoare

1) Această lege a fost *abrogată* deodată cu forțata uniune a Principatului Transilvaniei cu Ungaria.

totdeauna numai pe cât va ține activitatea reprezentanței municipale ori comunale.

După decursul acestei activități se va putea face o conchisiune nouă în privința defigerei limbei de afaceri, a comunei ori a municipiului.

§ 13.—Toate împărțirile, extradările, ordinațiunile, mandatele și altele asemenea se vor emite de către autoritățile lor supra ordinate către aceste nunicipii, comunități și către oficiile și judecătoriile lor sau către corporațiunile bisericești și de alt soi, în aceia dintre cele trei limbi ale țării, care e limba de afaceri interne în treburile lor municipale și comunale sau aceea de care se folosește corporațiunea sau institutul, fie eclesiastic ori fie de alt-fel.

§ 14.—Comunele și municipiele, oficiile și judecătoriile lor precum și corporațiunile bisericești ori de altfel, și judecătoriile eclesiastice în comunicațiunea reciprocă cu oficiile lor superiare vor întrebuința limba lor proprie (internă) de afaceri.

§ 15.—În comunicațiunea cu oficiile c. r. militare se vor folosi comunele de limba lor proprie, iar municipiile și oficiile lor, după putință de limba germană.

§ 16.—Limba oficială internă a oficiilor municipali și a judecătoriilor municipali e aceea care e și a municipiului respectiv.

În comunicațiunea presidială de serviciu a tuturor autorităților și oficiilor se concede a se folosi fie-care dintre cele trei limbi ale țării fără restrângere.

§ 17.—Limba oficioasă internă a celor-l'alte oficii și curți judecătorești cum și a comunicațiunei acestor oficii și curți judecătorești întreolaltă și cu oficiile, ce se află în afară de Marele Principat al Transilvaniei se va determina pe calea ordinațiunilor.

§ 18.—Limba de învățământ a școalelor populare, medii și în institutele superioare de învățământ o defig aceia, care au de a îngriji pentru susținerea școalelor respective și institutelor superioare de învățământ.

§ 19.—Matriculele eclesiastice se vor purta într'una din cele trei limbi, care sunt declarate în § 1 de egal îndreptățite.

Altmintrelea stă în voia confesiunilor singulare de a determina spre acest scop în conțelegre cu r. Guberniu și altă limbă.

§ 20.—Toate legile țării care stau în contrazicere cu aceste determinațiuni sunt desființate și scoase din activitate.

§ 21.—Puterea obligatoare a acestei legi intră în activitate fără amânare.

TABLA DE MATERII

Prefață.

- I. Programul Românilor din Transilvania stabilit pe Câmpul Libertății de la Blaj la 1848.
- II. Programul revindicațiunilor tuturor Românilor din Ungaria, Transilvania și Bucovina prezentat Împăratului Austriei la Olmütz în 25 Februarie 1849.
- III. Programul partidului național român din Ungaria și Transilvania statorit în conferința electorală din Sibiu la 12—14 Maiu 1881.
- IV. Memorandul Românilor din Transilvania și Ungaria către M. S. Imp. și Reg. Apostolică Francisc Iosif I (1892).
- V. Legea pentru egala îndreptățire a naționalităților din Ungaria și Transilvania
- VI. Legea transilvană de la 1864 privitoare la întrebuintarea celor trei limbi ale țării în comunicațiunea oficială.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

